

Limba de Mesania po s'unitade de sa limba sarda

Cun sa proposta de Limba Sarda Unificada sa Regione Autònoma de sa Sardínnia at fatu unu passu ainnanti in su camminu de giare a s'Aministratzione un'istandard unitàriu de riferimentu. Ma sa proposta at incungiau prus críticas chi no acórdiu, ammostandho chi s'istandard isceberau no fut fortzis su méngius chi si podiat inditare po un'impreu precisu de limba amministrativa.

Su Comitau “Abbia a unu sardu comunu”, po barigare custa disaura de s'ispartidura de is Sardos in grefas a gherra e po chircare de pònnere is paghes (prus de totu aintru de Sardos de Susu e Sardos de Giosso), proponet un'àtera manera po andhare abbia a unu sardu comunu isceberandhodhu comente e **limba de riferimentu de s'Amministratzione** de sa Sardínnia. Custu istandard est su sardu naturale - po cantu un'istandard si podet nàrrere deosi - mesanu e mesturau (aintru de campidanesu e logudoresu) chi foedhant in is bidhas de Mesania.

Cun is foedhos “Limba Sarda de Mesania” si bolet nàrrere cussas variedades de limbàgios chi si foedhant in Sardínnia in sa fasca de mesu aintru de Campidanu e Logudoro. Po nàrrere sa beridade no est una proposta noa. Calecunu dh'iat giai ipotizada in sa cummissione chi at fatu sa proposta de LSU. Tandho custu disinnu no fut partu precisu, ma como, sendho cumpriu su dibbàtitu, paret a chie dha proponet s'única issórvida de sa chistione.

Su comitau est de acórdiu po fraigare un'àndhala unitària chi giugat a unu sardu comunu, ma críticat e sighit a criticare is fartas de sa LSU, e proponet comente e integratzione de sa proposta regionale custu arresonamentu. In su comitau dhue at parres e sentidos diferentes po is isvilupos e su benidore de sa política de sa limba in Sardínnia. Ma, a su matessi tempus, su comitau est de acórdiu po custa proposta, chi arrepresentat fintzes unu progetu de política limbística diferente a paragone de cusu giai disinnau cun sa LSU.

Po duos simpres motivos.

Su primu est ca sa LSU “uníficat” in calecuna manera sa limba, ma no aunit is Sardos poite decrarat de isceberare una variedade mesana chi però mesana no est, truncandho a foras is variedades de Giosso. Sa LSU, difatis, ponet comente e trèmenes de càbudu ipotéticos de su sistema dialetale po istagiare sa bia mesana a una bandha su baroniesu-bitichesu (sardu prus de agguantu in cunfrontu a su latinu) e a s'àtera

su campidanesu (cunsiderau prus annovadore in cunfrontu a is limbas angenas). Un'issòrvida criticàbbile e criticada poite su baroniesu est una variedade collegada a su logudoresu, e in su campidanesu dhue at formas prus de agguantu sardu comente in is partighedhas pronominales cacuminalizadas (“daemi-**las**” e “donami-**dhas**”), e poite no tenet in contu perunu is variedades mesanas aintru de campidanesu e logudoresu. Prus e prus ca campidanesu e logudoresu funt istoricamente is variedades de riferimentu de is iscritores e sa LSU si càndhidat po custu.

Su segundhu ndhe calat deretu dea su primu e est sa chistione chi sa LSU no est una limba naturale, ma est un'istandard artificiale chi faet iscèberos aintru de variedades de sardu chi no funt omogèneos, ma arbitràrios. E duncas no s'ischit mai, o no est seguru, o no est craru cales piant deper èssere is paràulas precisas de impreare. Bastat a pentzare a candho istabbilit sa régula chi tocat a pònnere su léssicu prus a prope a su latinu, chi faet però sèmpere ecetzione candho a su latinu si acortzint de prus is foedhadas meridionales.

Una dificultade chi podet èssere istesiada impreandho sa limba de Mesania, chi est **naturale**, est **foedhada** de abberu, e ponet impare istoricamente is variedades majores de riferimentu po is iscritores. In prus de custu, sa limba de Mesania est prus fàcile de imparare. No andhat mancu pagu cunsiderau chi funti sarvos is piessignos típicos de su sardu e is éritos etimològicos e fonéticos chi funti connotos a livellu internatzionale (comente “chentu”, e “abba” po esempru). Gasi comente, abbaidandho is diferentes bidhas de sa Sardínnia de Mesu, si podent impreare is artículos plurales “is” e “sos”, “sas”.

Sa Limba de Mesania est una proposta chi no andhat contras a sa proposta de LSU, ma est una necessària e democràtica integratzione a cussa po illascare is indicos tropu istrintos de costa e apèrrere su treballu po unu sardu comunu a totu is Sardos. Fintzes a cumone chene refudare is parres diferentes iscientíficos e políticos, in argumentu de política limbística, chi dhue funti presentes aintru de su comitau.

Custa proposta “po is paghes” si giàt a sa Regione matessi, a is operadores, a is intelletuales sardos po intèndhere su parre insoro e chircare de issòrvere sa briga de s'unificatzione de sa limba. Est aperta a calesisiat contribbutu o aciunta chi dha podet fàere essire méngius. Servit po allegare, po si cunfrontare e po ndhe tirare a foras calecuna solutzione in aggradessu a su pópulu, de profetu a sa limba e a su benidore de sa Sardínnia.

Serbit po èssere impreada e treballare po s'afortiamentu de totu sa limba sarda.

Su Comitau
“Abbia a unu sardu comunu”

Un'idea de unificatzione de sa limba sarda

Cun s'interessamentu nou po sa vida e s'amparu de sa limba sarda e s'impreu chi si ndhe bollet fàere fintzes in amministratzione cun funtzione ufficiale naschet fintzes sa chistione de s'unifica-tzione ca, comente s'ischit, sa limba sarda no at mai tentu s'unidade de una limba deasi.

Sa chistione dhu'est e séria puru, ma tocat a dh'afrentare, credeus noso, pentzandho a comente andhat méngius a is tempos de como, a s'iscopu precisu chi si bollet lòmpere e a comente sa limba est foedhada e connota oe in su logu. Poite a pentzare chi su unificare sa limba, postu de dhue arrennèscere, siat s'agiudu giustu chi serbit po dha salvare e dhi giare prus dinnidade e po dha fàere manigiare in totu s'impreu est, a pàrrere nostu, unu pagu difícile; e antzis seus cumbintos chi a ordinare unu pagu a óbbrigu su manígiu de una "limba unificada" podet èssere prus un'istrobba chi no un'agiudu po su chi si bollet otènnere e podet pàrrere a sa gente una cosa "angena" prus chi no sa limba sua.

Ma, fintzes bollendho punnare a sa unificatzione de sa limba, no podeus fàere a mancu de pentzare a una variante chi si prestat méngius de àteras po fàere custu treballu e is possibbilidades funti duas:

- a) propònnere a fundhamentu una de is variantes foedhadas;
- b) propònnere una "limba unificada" chi po èssere deosi oe etotu tenet unas cantu cosas 'imbentadas', artefatas, mancarì cufromma a unos cantos critérios isceberaos apostadamente e puru arrespetosos de is piessignos de sa limba sarda.

Sa prima ipótesi no piat a èssere mancu difícile si dhue fiat una variante chi at importu culturale e políticu prus mannu de is àteras. Ma po comente funt andhadas is cosas in Sardínnia no est deasi e fintzes de su puntu de vista literàriu si podet nàrrere sa matessi cosa. Sa superioridade de su "logudorese illustre" chi si podet in calecuna manera cunsiderare una "koinè" podet àere tentu prus fortuna in Cablesu ma no me in is Campidanos, inue giai est connotu puru ma no su tantu de fàere a limba comuna e po cussu is òperas de literadura nàschias in su Meridione de s'Ísula funt iscritas a sa campidanesa, e mescamente como chi a sa campidanesa s'iscrient òperas de importu mannu e seguru. Deasi etotu in dónnia parte e logu de sa Sardínnia is iscritores modernos manígiant sa limba sarda po iscrìere is òperas inoro comente méngius ischint fàere, e arresurtat literariamente méngius in sa variante de nàschida chi no addatandhosi a una 'koinè'. Cosa chi depet èssere cunsiderada

un'arricchimentu de sa limba sarda ca foedhandho e iscriendho donniunu su sardu suo si chircat e s'iscavat in sa 'miniera' chi si conoschet méngius, ca si manígiat su sardu chi giaet prus libbertade e prus cambas a s'arte e a su bisóngiu de foedhare e iscrìere. E is arresurtaos bonos dhos bieus puru, si dhos bolleus bíere, e no dhue piant a èssere ponendho a is iscritores una trobea de limba.

Si pigaus s'ipótesi b) piat arresurtare una 'limba unificada' artefata chentza s'autoridade chi podiat bènnere de una traditzione chi no teneus, chentza su pesu de una variante foedhada e manigiada in totu sa Sardínnia.

A pàrrere nostu no si depet tímere ca de una bidha a s'àtera foedhaus su sardu in calecuna manera diferente: custu si podet cunsiderare, si dhu pigaus a sa manera giusta, prus un'arrichesa chi no un'istrobba. S'isfortzu chi tocat a fàere, tandho, est de fàere a connòschere e abbigiare sèmpere de prus e cun prus precisione cantu totu sa limba sarda tenet sa matessi bisura e piessignos chi dha faent èssere limba unitària fintzes cun totu is variantes chi tenet; s'isfortzu chi tocat a fàere est po chi totus is Sardos conoscaus totu su sardu e si cumprendhaus de prus e méngius, imparandho puru deosi e si bíere e istimare debarapare cun sabiesa, onestade e bona volontade.

E no faet mancu, credeus, a abbaidare a is limbas 'prus mannas' comente e chi siant unu modellu o, peus puru, una relíchia de no toccare: dónnia limba tenet bisura, manígiu, tempus e s'istória cosa sua e deasi su sardu puru.

S'idea chi s'unidade e identidade forte e sana de is Sardos potzat àere fundhamentu in una 'limba unificada' chi acovecat is variantes fintzes contras a sa volontade e a su sentidu de chine e comente foedhat su sardu est un'idea chi, a pàrrere nostu, no torrat paris e no si addatat a su tempus de como: s'unidade vera est in su si cumprendhere, istimare e arrespetare apare totus is Sardos.

Si cumprendhet ca totu custu no depet impedire, in tempos nostos etotu, de acostare apare is foedhadas diferentes abbia a s'unificatzione: su chi contat est chi no siat una cosa ne cuncordada artefata e ne obbrigada a poderiu, ma si fatzat cun naturalesa gràtzias a sa capacidade chi tenent is chi si foedhant e iscrient de si atobiare apare in totu sa cultura, gràtzias a sa capacidade chi tenet dónnia limba bia de cambiare ca est connota e manigiada.

Si de unificatzione bolleus e depeus foedhare comente e una cosa de fàere deretu si podet e depet foedhare de unificatzione de s'iscritura o ortografia, una manera paríville, unitària, de iscrìere totu su sardu chi foedhaus (cosa chi no est ne grammàtica e ne léssicu): depet èssere un'arrégula chi permitit a totus cudhos chi iscrient in sardu, calesiollat sardu, de iscrìere a sa matessi manera is matessi sonos o fonemas e is piessignos chi distinghent sa limba sarda.

Nâu e postu in contu totu custu, giai si ndhe acataus bene chi segundhu s'impreu e po unu precisu e distintu bisóngiu de manigiare sa limba no si podet fàere a mancu de si serbire de una sola variedade de sardu. Custu manígiu est su chi depet fàere un'amministratzione chi pertocat totu sa Sardínnia po totugantu s'impreu chi podet

e depet tènnere sa limba a impreu de un' amministratzione deasi: funti leges, decretos, delíbberras, bandhos, órdines, totu is atos de amministratzione e de guvernu de unu podere prúbbicu de totu su logu.

No est mancu cosa de pònnere in contu su pentzare chi su guvernu de sa Sardínnia depat cambiare variedade de sardu de una borta a s'àtera e iscríere a candho deosi e a candho deasi, o po una cosa o segundhu a chine una variedade e po un'àtera o po un'àteru una variedade diferente: su guvernu de totu su logu archedit su manígiu de una sola foedhada de sardu.

E tandho, méngius de e po no manigiare una limba artefata, po custu bisóngiu e impreu distintu si podet isceberare una de is foedhadas naturales sardas, isceberandhodha no po motivos de un'importu istóricu prus mannu chi peruna variedade de sardu tenet, gasi comente no dhue at una parte de Sardínnia o de Sardos prus de importu de un'àtera e ne de àteros, ma po bonos motivos de pratighesa.

Un'iscéberu deosi piat a pòdere tocare a una foedhada de is partes de mesania de sa Sardínnia, sa limba sarda comente dha foedhant in is partes de Mesania e po unas cantu cosas in totu is bidhas de mesania chi faent de ponte inter logudoresu/nuoresu e campidanesu ca tenent piessignos chi faent a sa logudoresa/nuoresa e àteros a sa campidanesa.

Un'iscéberu deosi tenet de bonu chi no pesat timorias e murrúngios inter Sardos e Sardos, no lassat logu a sentidos de mannosidade e ne de avilimentu, ma mescamente si prestat meda de prus a si fàere manigiare dea totus.

Abbia a unu sardu comunu

Sa prospetiva de unu **manígiu unitàriu e comunu** de una limba sarda istandardizada arrespondhet a unu bisógiu mannu de totu is Sardos, a una utilidade pràtiga po totu sa Sardínnia, e po dhue lòmpere cantu prima tocat a treballare. Tocat a cumprèndhere, però, chi custu at a bènnere solu si is Sardos in sardu, donniunu po su chi connoschet méngius, foedhaus e iscrieus, si donniunu a prus de su sardu suo connoschet totu su sardu e duncas at a pòdere fintzes bíere e pretziare cantu de unitàriu e in comunu tenet cun totu sa limba e cun totu is Sardos.

Sa limba sarda comuna istandardizada no at a essire mai, no si at a poder fàere, si no si foedhat, si no s'impreat e si faet contu de totu su sardu arrecuperandho totu sa capacidade de sa limba e no decidendho a priori e innanti unu "standard".

Si at a poder fàere, duncas, si sa limba traduit e arrapresentat sa manera de èssere e de istare de is Sardos cun is Sardos innanti e prus de unu èssere Sardos po is angenos o po unu pàrrere "standard"; si at a poder fàere a limba comuna si arrecuperaus totuganta s'errichesa de sa limba e si cun sentidu de istima e arreconnoschimentu - e no de presumu - si disponeus inter Sardos etotu. Calesiollat contraposizione, iscórriu o esclusione no podet si no nòghere a sa limba sarda e mescamente a is Sardos: in sa limba si depeus agatare e connòschere totugantos, ca sa limba sarda... seus is Sardos.

Sa limba nosta, fintzes ponendho in contu totu is diferéncias chi si dhue podent bíere ca dhue funti, de su puntu de vista iscientíficu est una sola e rigorosamente unitària in totu su chi dha indivíduat e distinghet de àteras limbis e chi dha faet funtzionare che limba.

Po cussu etotu no si podet e no si depet adduire a perunu privilégium de peruna variedade a discàpitu de s'àteru sardu, pena su pònnere Sardos a iscórriu cun àteros Sardos, pena su sacrificare una parte manna e ateretantu importante de sa limba e de is Sardos chi dha foedhant.

Sa limba sarda est importante, bona, e serbit puru própiu totu, fatu fintzes contu chi peruna variedade de sardu est lómpia a una condizione de 'standard' in perunu campu de su ischire e de su iscríere ca mai su sardu, oramai de séculos, est istétiu una limba de manígiu púbbricu e generale che a su chi podet fàere chine guvernare o istúdiat; e si depet fintzes fàere contu chi sa limba sarda est sa limba de apenas calecunu milione e mesu de persones e gasi pagu istudiada de sa gente chi innanti

de pentzare a che prugare o segare calecuna cosa tocat a pentzare a ingòllere e pinnicare totu fintzes a s'úrtime paràula, lassandho chi siat su manígiu pràtigu e ischípiu, abbistu e cuscentziosu, mescamente fatu cun àteros Sardos, a fàere s'afinamentu in sa prospetiva de una limba comuna istandardizada. Cosa chi cun is médios de oe e po su tantu chi est sa limba sarda si podet fàere fintzes in unu tempus curtzu.

Limba sarda: totu su sardu

Po cussu etotu, e postu bene in contu cun frimmesa chi calesiollat variedade de sardu est in prenu limba sarda ca is matessi piessignos de totu su sardu dha marcant deasi, **su sardu depet èssere totu dichiarau limba de valore legale e po calesiat bisóngiu chi serbat**, totu cun sa matessi dignidade, importu e utilidade. Calesiollat àteru cunsideru e decisione no podet fàere àteru si no pònnere divisiones e iscòrrios, disunidade e fintzes avilimentu. Su bisóngiu mannu de is Sardos est de dhue èssere totus donniunu cun sa méngius abbilesa sua in custu progetu de vera rinàschida culturale e civile, fintzes ca de totus dhue at bisóngiu assolutu, gasi comente dhue at bisóngiu assolutu e precisu de totu sa limba cun totu s'errichesa sua, oe mancu ancora cumpidada e connota in totu e prus pagu puru pretziada.

Sa proposta LSU, po comente est cuncordada e si connoschet pubbricada, solu in parte arrespondhet a un'iscopu e a unu critériu gosi importante e in prus ponet difficultades mannas. Primedotu si podet e depet leare comente e fatu positivu, bonu chi sa proposta LSU dhue siat ca at fatu mòvere un'interessamentu prus biu de medas po sa vida noa de sa limba, ca est istétia una occasione importante meda po pentzare e afinare s'istúdiu de sa limba e de is chistiones chi dha pertocant e precisare méngius unas cantu cosas chi aus leau in cunsideru cun atenzione manna e arrespetu.

Ma no si podet fàere a mancu de osservare e arrespínghere cun frimmesa cosas chi no si podent e ne depent acetare no solu ca no arresurtant de peruna utilidade ma ca faent fintzes un'efetu contràriu a s'iscopu principale chi si bolliat e chi si bollet, chi est cussu de una vida noa de sa limba sarda e mescamente de is Sardos, a su matessi tempus sinniale e aina ordinària e normale de identidade e de vida civile in totu is pínigas de su èssere oe e in su benidore inter Sardos e Sardos etotu e inter Sardos e àteros pópulos.

Su sardu de s'Amministrazione de sa Sardínnia

Distintu e postu bene in contu su bisóngiu, su deretu e su dovere de totus is Sardos in cantu Sardos in cuncretu e totus cun sa matessi dinnidade, importu e utilidade, e po cussu etotu de pòdere manigiare donniunu su sardu suo cun su matessi

valore legale/ufficiale, depet èssere ateretantu craru chi, gasi comente a candho unu Sardu foedhat o iscriet, foedhat e iscriet una variedade de sardu, po cantu abbistu e atentu fintzes a totu s'arrestu de sa limba, s'Amministratzione Centrale puru tenet bisóngiu de impreare sèmpere una variedade de sardu, postu chi no est mancu de pentzare chi una borta o po unu bisóngiu ndhe iscriat una variedade e un'àtera o po un'àteru bisóngiu ndhe iscriat un'àtera.

De s'Amministratzione de totu sa Sardínnia tocat a s'ibetare su manígiu de una sola variedade de sardu fatu cun frimmesa po totu is bisòngios suos. Cale sardu?

Unificatzione de s'ortografia

Sa limba sarda, cun totu sa pràtiga de iscritura chi at tentu in totu is séculos, no tenet una traditzione parívile e frimma de iscritura no solu ca custa puru tenet un'istória ma mescamente ca su sardu no at tentu s'isperiéntzia chi faet sa “traditzione”; bastat pagu po averguare chi de sardu dhue ndhe at àpiu e dhue ndhe at iscritu in maneras diferentes e no po àteru dhue at trabballau una Cummissione e chentza bastare puru.

Sa vida noa de sa limba sarda imponet chi si fatzat una **regularizatzione de s'iscritura** a manera chi is matessi fonemas siant iscritos in totu su sardu cun is matessi grafemas e gasi etotu is piessignos de genia morfológica chi arrapresentant fatos grammaticales e valores semànticos e duncas si unífichet s'ortografia. Custu permitit chi totu su sardu siat méngius iscritu e méngius cumpréndhiu e presentet una bisura unitària fintzes in s'apariéntzia.

De su puntu de vista iscientíficu sa limba sarda est istudiada e connota bene, e a dónnia modu est unu sistema precisu e fintzes fàcile chi podiat èssere innanti, e méngius puru oe, arrapresentau totu cun iscritura perfetamente parívile, guale, totuna, precisa e fàcile fintzes solu regularizandho s'iscritura connota cufromma a su chi sa limba est. E de regularizare s'iscritura connota si tràtada.

Critérios de iscritura

Chentza pretèndhere chi dónnia chistione de s'iscritura siat definia una borta po sèmpere, postu chi un'iscritura perfeta no dhue at a èssere ne de su sardu e ne de àtera limba e chi limba e gente tenent e faent un'istória, abbia a sa regularizatzione e unificatzione ortogràfica est bonu a tènnera a ghia unos cantos critérios de iscritura po fàere un'ortografia chi siat un'inditu “arrexonau” e no un'elencu de pretzetos.

1. **Sa limba no est s'iscritura**, e gasi etotu s'iscritura no est sa limba. E mentres chi custa est su chi est, s'iscritura depet arrapresentare sa limba e tocat chi dh'arrapresentet in sa manera prus precisa po chi netzat giustu giustu totu su matessi sinnificau de sa limba. Cunsideru a parte po is bisòngios de s'iscritura chi no podent èssere is matessi bisòngios de sa limba (sa limba est unu sistema de sonos, s'iscritura unu sistema de sínios gràficos), sa diferéntzia limba/iscritura in contu de sa limba sarda depet consigiare siat de no fuire de àteras limbas po si ndhe istesiare comente e chi su sardu siat sardu ca est iscritu in manera diferente, e siat de no dhas leare a modellu

po unu calesiollat motivu comente e chi su sardu tèngiat prus importu o siat méngius ca est iscritu che a un'àtera limba.

A propòsitu de custu dhue at apenas bisòngiu de fàere contu de s'alfabetizatzione de is Sardos de oe, fata totu in italianu: custa alfabetizatzione si depet valorizare, andhat bene a si ndhe serbire po su sardu puru, ma faendho contu chi seus iscriendho su sardu e no s'italianu e duncas tenendho bene presentes is bisòngios de su sardu e no is bisòngios e is dificurtades de s'italianu.

2. Dónnia limba si depet regulare de perissa ca in cantu sistema distintu tenet bisòngios suos. In s'iscritura de una limba si depet, tandho, abbaidare no a s'etimologia o a comente faent àteras limbas po calesiollat motivu, postu chi no si podet leare a régula unu critériu chi est foras de chine sa limba in argumentu connoschet e foedhat in cantu est sa limba sua prima. Fintzes si est prus meda de bonu a connòschere àteras limbas e mescamente cudhas chi ant giau materiale o fintzes bisura a su sardu, si depet pònnere in contu no unu critériu de innioràntzia ma unu de connoschèntzia a base de s'iscritura; gasi etotu comente no si podet regulare su sardu faendho contu de chine su sardu no connoschet o dhu connoschet pagu o dea fora: depet èssere leada a modellu e ghia sa gente cumpetente in sardu.

3. S'iscritura de sa limba tenet bisòngiu de frimmesa. In su manígiu de sa limba sarda dhue at in cuménciu de paràula cunsonantes chi in fonética sintàtica mudant sonu (/c/ africada e velare, /f/, /g/ africada, /p/, /t/, /z/ africada sonora) o chi si brínchidant deunudotu (/b/, /c/ velare, /d/, /f/, /g/ velare, /l/), ma no in totue e ne cun assoluta frimmesa mancu in su matessi logu.

Unu bonu critériu de ortografia bollet chi su morfema lessicale, fatu salvu s'impreu de calesiollat variedade de su sardu e duncas chentza tocàre sa variabbilidade aintru de sa paràula, abbarret frimmu in cuménciu de paràula, iscritu sèmpere cun sa cunsonante de cuménciu chi si narat candho sa paràula si narat a sola. Cosa diferente est, si cumprendhet, su cambiamentu chi càrrigat sinnificau o morfema grammaticale in acabbu de paràula, chi giustu po cussu depet cambiare cufromma a su chi depet sinnificare.

In custu sensu no andhat bene ne in totu e ne in parte un'iscritura fonética chi serbit a un'anàlisi iscientífica po méngius cumprendhere sa limba, ca custa genia de iscritura, dependho arrapresentare dónnia mínimu cambiamentu de sonu comente si foedhat, no podet tènnere sa frimmesa chi serbit a s'iscritura ordinària de una normale isperiéntzia de iscritura de gente solamente bene alfabetizada.

4. Fonema diferente grafema diferente. Est ladinu chi is foedhos funti diferentes - e duncas podent tènnere un'àteru valore semànticu - inue fintzes unu sonu o fonema ebbia e duncas unu grafema dhos faet diferentes. E custu est su critériu prus ordinàriu

de iscritura de una limba. No, duncas, iscrìere de una manera e lígere/nàrrere de un'àtera, comente podet giare s'impressione chi potzat fàere fintzes su sardu si leaus is cunsonantes mudòngias: custas intantu no mudant in totue e candho mudant sonu dhu faent solu segundhu comente si agatant in sa sia fonemàtica.

Duncas no si podet, po su bisógiu de frimmesa de s'iscritura, iscrìere candho deosi e candho deasi sa matessi variante de sa matessi paràula e mancu leare po critériu su iscrìere de una manera - imbentandho un'àtera variante iscrita e proposta comente e 'unitària' - e lígere/nàrrere de un'àtera in s'idea de 'unificare' s'iscritura de variantes istóricas diferentes! Is paràulas andhant bene iscritas comente si conno-schent, arrapresentandho dónnia sonu o fonema distintu cun grafema distintu, una borta assegurada sa frimmesa de iscritura in cuménciu de paràula e cun arrespetu de is variantes connotas.

Est bonu invece de acoragire s'atóbiu tra sardu e sardu, primedotu imparandho a dhu connòschere e pretziare totu cumenciandho donniunu de su suo, a manera de lassare pèrdere variantes chi no batint errichesa de sinnificau e abbituandhosi a manigiare variantes prus comunas ma chentza forzaduras.

5. Istacare is foedhos. Is paràulas andhant bene iscritas istacadas donniuna a contu suo. In sardu, po comente si podent nàrrere is cunsonantes mudòngias in cuménciu de paràula e po comente medas paràulas acabbant cun cunsonante (/s/, /t/), is paràulas si narant po su prus acotzadas s'una a s'àtera, si ligant, s'incadenant e mudant o brínchidant (assímilant) su sonu de cunsonantes chi in is matessi paràulas nadas a solas sonant diferentes. Ndhe arresurtat una pronúncia incadenada, 'cadenas' de paràulas tentas apare e piat a pàrrere a bortas de dèpere iscrìere totu a unu su chi a su contràriu depet èssere manténniu istacau po chi si potzat bíere e cumprèndhere méngius sa funtzione grammaticale e su valore semànticu de dónnia elementu lessicale.

Foras de custu critériu podent istare is elementos pronominales e averbiales de una sola síllabba candho si narant apustis de una forma verbale (imperativu, gerúndiu) ca po s'acentu si agguantant (funt enclítics) cun sa forma verbale e duncas si narant totu a unu. Po cussu andhat male a dhos pònnere istacaos e faet dificurtade fintzes a dhue pònnere tratinu o puntu in mesu.

Foras de custu critériu podent istare fintzes is paràulas diferentes chi, nadas paris, bogant unu sinnificau nou: is paràulas cumpostas dhue funt e serbint in sardu che in àteras limbas e andhant méngius iscritas totu a unu e comente si narant in su puntu de unione.

6. Sa semplificatzione. Bollendho arrapresentare dónnia mínimu piessignu de is foedhadas de su sardu piant arresurtare grafemas de fonemas chi no funti de totu sa limba ma de pagos logos e chentza tènneru perunu valore semànticu e distintivu. In

custu contu tocat a pònnere su brínchidu de arguena, sa nasale a carighedha, sa fricativa post velare, sa fricativa interdendale surda e sa vibrante uvulare.

Primedotu is chi faent custos fonemas si acatant issos etotu de comente is àteros Sardos no narant deasi; ma mescamente no est sèmpere chi, issos etotu, faent custos sonos diferentes ca, e a dónnia modu, connoschent e faent in is matessi paràulas fintzes is fonemas chi is àteros faent in àtera variedade de sardu e in is matessi paràulas. Tandho bastat fintzes a dhos iscrìere che a is àteros Sardos, comente de su restu agiummai totugantos faent.

Su bonu de custu est chi su sistema ortogràficu podet istare cun prus pagos grafemas o líteras, giustu cussos chi funti comunos a totu su sardu; segundhu, bollendho arrapresentare in s'iscritura custos fonemas de calencunu logu, mentres chi a iscrìere che in s'àteru sardu no ponet peruna dificurtade a lígere bene a chine dhos narat, piat a pònnere però una dificurtade a totu is àteros Sardos chi no dhos faent o mancu dhos connoschent. Duncas si podet semplificare s'inventàriu de is grafemas chentza pònnere dificurtade a nesciunu.

Ortografia

fonemas (IPA)	grafemas o líteras	notas e /o mustras
vocales		
1 [a]:	/a/	Sa /a/ est vocale sèmpere aperta; si est tónica cun acentu gràficu est bonu chi siat iscrita cun s'acentu apertu, /à/, fintzes si no faet diferéntzia: <i>àbbile, bàsidu, fàlandhe!, fàmini, fàula, incàsciu, isàpidu, làcana, nàcara, nàsciu, pàsidu, pàssidu, tàula.</i>
2 [ɛ, e]:	/e/	Sa /e/ podet èssere aperta o serrada e fàere in custu fintzes diferéntzia de sinnificau; po cussu, si est tónica de iscrìere cun acentu gràficu bollet cun acentu apertu /è/ si est aperta (<i>dèu arrennèsciu, arrehèscia, bèn-nerre, chèrrere, dèxiri, nènniri, tènniri, trèmene, Tzitzè! = Tzitzedha, Pepè! = Pepedha</i>), e bollet cun s'acentu serrau /é/ si est tónica serrada : <i>dèu seu arrennésciu, bémida, chérfidu, dépidu, éliche, fémina, lépidu, lépiu, nébidu, passéntzia, pudésciu, préssiu, tépiu, Tzitzé! = Tzitzedhu, Pepé! = Pepedhu.</i>
3 [ɔ, o]:	/o/	Sa /o/ puru podet èssere aperta o serrada e fàere in

fonemas (IPA)	grafemas o litéras	notas e /o mustras
		<p>custu fintzes diferéntzia de sinnificau; po cussu, si est tónica de iscríere cun acentu gràficu bollet cun acentu apertu /ò/ si est aperta (dèu <i>arròsciu</i>, <i>bògalu!</i>, <i>còchere</i>, <i>nòxiri</i>, <i>òru</i>, <i>pònneru</i>, <i>tòcalu!</i>, <i>pitzò!</i> = <i>pitzoca</i>),</p> <p>ma bollet cun acentu serrau /ó/ si est tónica serrada: seu <i>arròsciu</i>, <i>bófju</i>, <i>móidu</i>, <i>nóxiu</i>, <i>óssidu</i>, <i>próidu</i>, <i>tóssicu</i>, <i>tróchia</i>, <i>pitzó!</i> = <i>pitzocu</i>.</p>
4 [u]:	/u/	<p>Si est tónica de iscríere cun a. gràficu, único acentu sèmpere serrau, /ú/, fintzes si est sèmpere vocale serrada e duncas cun calesiollat acentu si narat serrada etotu: <i>lúghidu</i>, <i>púdidu</i>, <i>súlida</i>, <i>trúvulu</i>, <i>úmidu</i>, <i>únicu</i>.</p>
5 [i]:	/i/	<p>Si est tónica de iscríere cun a. gràficu, único acentu sèmpere serrau, /í/, fintzes si est sèmpere vocale serrada e duncas cun calesiollat acentu si narat serrada etotu: <i>bíschidu</i>, <i>díligu</i>, <i>fílixu</i>, <i>líchidu</i>, <i>píxiddu</i>.</p>

cunsonantes

A/c. Inue arresurtat diferéntzia cun sa LSU dhu'est s'isteddu /*/ in su númeru de su grafema.

fonemas (IPA)	grafemas o litéras	notas e /o mustras
6* [b], [β]: (sonos bilabiale oclusivu sonoru e bilabiale aprossimante sonoru)	/b, bb/, /b/	<p>/b/ in cuménciu de foedhu iscrita sèmpere, fintzes candho dha narant a lampalughe brinchidandhodha in sa pronúntzia: <i>binu</i> e <i>su binu</i>, <i>bene</i> e <i>su bene</i>, <i>bíngia</i> e <i>de bíngia</i>, <i>pro bogare</i>, <i>bolu</i> e <i>su bolu</i>, <i>bidha</i> e <i>bella bidha</i>, <i>borta</i> e <i>una borta</i> (e no, inue dhu narant, “su 'inu, su 'ene, de 'íngia, pro 'ogare, su 'olu, bella 'idha, una 'orta”);</p> <p>/bb/ aintru de foedhu po su sonu oclusivu (o longu): <i>abba</i>, <i>abbai</i>, <i>abbaidare</i>, <i>àbbile</i>, <i>acabbadu</i>, <i>babbu</i>, <i>crobbe</i>, <i>débbile</i>, <i>gobba</i>, <i>grabbu</i>, <i>istibbu</i>, <i>istrobbaru</i>, <i>obbilu</i>, <i>treballu</i>, <i>zubbilare</i>, <i>zubbu</i>;</p>

fonemas (IPA)	grafemas o litéras	notas e /o mustras
		<p data-bbox="638 369 1332 526">/b/ aintru de foedhu po su sonu aprossimante (o lébiu): <i>aba, abai, àbile, acabadu, crabu, crobe, crobu, ibertare, lébiu, loba, meba, nibe, saba, sàbiu, tébidu, zubilare, zubu.</i></p> <p data-bbox="638 526 1332 694">Comente si podet bíere in custos foedhos puru, sonu forte e sonu lébiu aintru de foedhu faent una diferénzia fintzes de sinnificau chi bollet rapresentada in s'iscritura (Sa LSU no ndhe faet contu).</p>
7* [k], [tʃ]: (sonos velare oclusivu surdu e africau palatale surdu)		<p data-bbox="638 728 1332 1052">/c, ch/ velare oclusiva in cuménciu de foedhu iscrita sèmpere fintzes candho a logos dha brínchidant faendho su 'brínchidu de arguena' o 'colpo di glottide': <i>cani, casu, comente, cosa, crésia, custu, chelu, chena, chessa, chini, chie</i> (e no, inue dhu narant, "su 'asu, sa 'osa, 'omente, de 'ustu", mancu mudau a comente sonat in fonética sintàtica apustis de vocale che in "de ghenà, sa ghenà, de ghini");</p> <p data-bbox="638 1052 1332 1332">/c, ch/ velare oclusiva aintru de foedhu bastat iscrita sèmpere a sola: <i>achidare, arricu, baca, bicu, deche, fichiri, macu, neche, pache, pacu, picare, picu, sacu, tocai, tocu, tzuca</i> (posta a dópiu in sardu no distinghet nudha in cantu si narat sèmpere ladina e si càmbiat essit unu sonu deunudotu diferente: as. <i>arrigu, deghe, neghe, pagu, pigare</i>);</p> <p data-bbox="638 1332 1332 1534">/c/ africada in cuménciu de foedhu iscrita sèmpere guale fintzes candho po fonética sintàtica mudat sonu: <i>celu, cena, ciamare, ciaputzu, cibudha, cíchera, ciorbedhu, cíxiri, ciuèxiri</i> (e no "sa xena, pro xamare, de xibudha");</p> <p data-bbox="638 1534 1332 1769">/c/ africada aintru de foedhu bastat sèmpere a sola: <i>aciúngiri, becesa, béciu, cocerinu, facili, mància, màrcia, passéncia, tàcia</i> (iscrita a dópiu in sardu no distinghet nudha ca si narat sèmpere ladina e si càmbiat mudat a totu àteru sonu: as. <i>agiúngiri, betzu, fachile, tassa, tatza</i>).</p> <p data-bbox="638 1769 1332 1848">Sa LSU no ammitit custu sonu e dhu càmbiat totu a "tze, tzi".</p>

fonemas (IPA)	grafemas o litéras	notas e /o mustras
8* [d], [ð]: (sonos dentale oclusivu sonoru e dentale aprossimante sonoru)	/d, dd/, /d/	<p>/d/ in cuménciu de foedhu iscrita sèmpere fintzes candho dha narant a lampalughe brinchiandhodha in sa pronúntzia: <i>dare, dèxiri, dinari e su dinari, domo e de domo, dente e sa dente, mi dolet, donu e unu donu, fut durau</i> (e no, inue dhu narant, “su ’inari, de ’omo, sa ’ente, mi ’olet, unu ’onu, fut ’urau”);</p> <p>/dd/ aintru de foedhu po su sonu oclusivu (o longu): <i>addare, addicai, addelentu, adderetare, addesumare, addolidu, addopiai, addoru, addinaradu, rédditu</i> e deasi in àteros foedhos a chentinas;</p> <p>/d/ aintru de foedhu po su sonu aprossimante (o lébiu): <i>aderetzai, adiosu, badu, calada, fedu, fiudu, ladu, mudu, pudadu, seda, tudai.</i></p>
[d]: (sonu cacumi- nale o inverti- du)	/dh/	<p>Est sonu de pòdere iscrìere cun digramma /dh/: <i>addeadhu, allodhu, bodheu, cadha, chedha, codhu, cuadhu, cudhu, dhadharare, dhedhu, dhodhi, fodhe, grodhe, nudha, pedhi, pudhu, sedha, tzudha, benindho, falandhe, pessendhe, prèndhere, rèndhere, tèndhere, vèndhere.</i></p> <p>Su sonu cacuminale intantu no est dentale; perunu àteru fonema distinghet méngius totu sa limba sarda e, mescamente, a dhu rapresentare cun /dd/ che a su sonu dentale oclusivu (comente faet sa LSU) est a cufúndhere s’unu e s’àteru. Ma is grafemas serbint a distínghere e no a cufúndhere, e chie sighit a pònnere /dd/ po su cacuminale si ostinat a fàere cosa chi no andhat bene mancari connota meda. In s’istória de su sardu dh’ant iscritu in bàtoro maneras diferentes: una de custas est su digramma /dh/ chi duncas in parte est cosa connota e manigiada, distinghet sèmpere, est fàcile e andhat bene aintru e in cuménciu de foedhu che a totu is digrammas (e comente no podet fàere /dd/, chi difatis chie dhu manígiat dhu torrat a /d/ in cuménciu!). Prus difícile paret a imbentare e fàere intrare in sa pràtiga un’àteru grafema chi nesciunu connoschet: duncas méngius a agiustare su connotu.</p>

fonemas (IPA)	grafemas o líteras	notas e /o mustras
9* [f]: (sonu labbio- dentale fricativu surdu)	/f/	/f/ in cuménciu de foedhu iscrita fintzes candho a logos dha brínchidant, e chentza mancu dha mudare a comente sonat in fonética sintàtica apustis de vocale: <i>fadu, su fele, fexi, sa fide, fogu, fracu, de fumu</i> (e no “su ’ele, sa ’ide” e ne “su vele, sa vide” e gasi); aintru de foedhu bastat iscrita sèmpere a sola ca a dópiu in sardu no distinghet nudha (candho mudat, càmbiat a /v/): <i>afidare, afidu, afinamentu, bàfidu, befe, bófiu, bufai, grefa, lófiu, mafu, tofu, ufrare</i> .
10* [g], [ɣ]: (sonos velare occlusivu sonoru e velare aprossimante sonoru)	/g, gg/, /gh/ /gh, ggh/, /gh/	/g, gh/ velare oclusiva in cuménciu de foedhu iscrita sèmpere fintzes candho a logos dha brínchidant: <i>gana, gobba, gòcius, guadàngiu, guastu, su gudroni, su gureu, unu gurone, gustu</i> (e no , inue dhu narant, “s’ureu, s’udroni, un’urone”), <i>gherra, gheléstia, ghénneru, ghiai, ghidhostre</i> ; /gg, ggh/ velare oclusiva aintru de foedhu iscrita sèmpere a dópiu ca faet diferéntzia de sinnificau puru chi tocat a rapresentare: <i>agganciai, aggtare, aggrumai, aggheju, aggherrai, agghiai</i> ; /g, gh/ velare aprossimante aintru de foedhu: <i>agatare, agru, arruga, lagu, paga, ogos, pegus, togu; àghera, agherju, apaghiare, maghia, mòghere, paghe</i> .
[dʒ]: (sonu africau palatale sonoru)	/g+i, g+e/	/g+i, g+e/ sa /g/ chi faet custu sonu in cuménciu de foedhu bollet iscrita sèmpere chentza su cambiamentu (a /j/) chi podet fàere in fonética sintàtica: <i>giana, giare, giaru, gioga, giogu, giua, giustu, géniu, geo</i> (e no , inue dhu narant, “ <i>de jana, pro jare, foedhu jaru, sa joga, sa jua, jeo</i> ”); aintru de foedhu no dhue at mai bisóngiu de dha pònnere a dópiu ca in sardu no distinghet nudha e, si càmbiat, mudat a un’àteru sonu: <i>agemenai, agitóriu, agiudare, agiúngiri, agiustai, bulúgiu, càgiu, carragiare, disígiu, fígiu, légiu, inchigida, ógiu, orígia, tàgiu, tràgiu, túgiu</i> .
		Sa LSU no ammitit custu sonu e càmbiat “ge, gi” totu a “ze, zi”.

fonemas	grafemas	notas e /o mustras
(IPA) [ʎ]: (sonu laterale palatale)	o litéras /gli/	<p data-bbox="638 369 1335 492">/gli/: <i>cagliare, degógliu, famíglia, imbrógliu, isbàgliu, màglia, mógliu, prefàgliu, trabàgliu, tràglia.</i></p> <p data-bbox="638 504 1335 694">Custu trigramma cun sa /i/, impreau che in italianu, sa LSU no dhu ammitit e càmbiat custu sonu totu a /ll/; àteros iscrient cun /lly/ (“<i>cullyera, famillya</i>”) ma depent cumplicare s’iscritura aciunghendho a s’alfabeto una /y/ e chentza profetu puru.</p>
(sonu nasale palatale)	/gn/	<p data-bbox="638 728 1335 806">/gn/: <i>bagna, bagnera, bugnu, carignu, fogna, gagnu, incugna, Ispagna, maragna, Sardigna.</i></p> <p data-bbox="638 817 1335 996">Custu digramma puru (e chentza bisóngiu de /i/), impreau che in italianu, sa LSU no dhu ammitit e càmbiat totu a /nn/; àteros iscrient custu sonu cun /nny/ (“<i>carinnyu, Sardinnya, donnya</i>”) ma depent cumplicare s’iscritura e chentza profetu puru.</p>
11	/h/	<p data-bbox="638 1041 1335 1120">Ebbia in digrammas (/ch/, /dh/, /gh/) e in isclamos: <i>ahi!, ohi!, ih!, lah!, mih!</i></p> <p data-bbox="638 1131 1335 1276">A nudha serbit a pònnere sa /h/ in cuménciu de su vrb. <i>àere</i> cun s’iscusa chi benit de su latinu: de custa limba benint medas àteros foedhos puru ma no po cussu andhat bene a dhos iscríere a sa latina.</p>
12	[j]:	<p data-bbox="638 1321 1335 1635">Su sonu de /j/ (chi est mesa cunsonante e sonat che /i/ in s’itl. paio) si podet intèndhere fintzes po sa muda de /g/ africada (as. “su jogu” po <i>su giogu</i>) e de /z/ sonora (as. “sa jota” po <i>sa zota</i>) in cuménciu de foedhu apustis de foedhu chi acabbat in vocale, ma po cussu etotu bollet iscritu solu aintru de foedhu: <i>abboju, ajaju, ajó, baju, benuju, canarju, cojai, eja, frearju, maja, moju, operaju, pejus, poju, raju, ruju.</i></p> <p data-bbox="638 1646 1335 1836">No faet a dha pònnere po su sonu de sa /j/ francesa (chi su sardu costumatu méngius a iscríere cun scécia che in <i>luxi, nuxi, pixi, Maxia</i>) e no andhat bene mancu a dh’iscríere cun /i/ che in itl. ca in sardu serbint distintas sa mesa cunsonante /j/ e sa vocale /i/.</p>

fonemas (IPA)	grafemas o litéras	notas e /o mustras
13 [l]: (sonu laterale alveolare)	/l, ll/	<p>/l/: <i>lagu, lana, lara, lenu, lepa, longu, luna</i>; aintru de foedhu podet sonare lébiu /l/ (<i>belu, cala, calai, colu, filu, mola, pala, pilu, tela</i>) o forte /ll/ e fàere diferéntzia de sinnificau puru: <i>bellu, brulla, calla!, callai, collu, fillu, molla, palla, pillu, tella</i>. Dhue at logu chi brínchidant deunudotu custu sonu candho ruet in mesu de duas vocale: est ladinu chi si depet iscrìere, gasi comente dhu narant is àteros Sardos (e comente ischint puru inue dhu brínchidant).</p>
14* [m]: (sonu bilabiale nasale)	/m, mm/	<p>/m, mm/: custu sonu est raru a fàere diferéntzia de sinnificau e aintru de foedhu bastat de dh'iscrìere comente s'intendhet: <i>manu, mesa, mina, moda, ammadurare, ammentu, ammonestai, ammustru, immoi, ispramma; cama, como, domu, gama, lima, pumu, rima, trama</i>. A logos tenent s'avesu de dhu addopiare in mesu de foedhu e chentza chi fatzat diferéntzia de sinnificau faent is variantes <i>commo, dommo, gamma</i> e totu deasi. Rechedit prus atenzione po no dh'addopiare po avesu e no dhu pònnera a solu in foedhos chi, po comente sunt fatos, rechedint méngius dópia /mm/ (as. cussos fatos cun su prefissu <i>a + m-</i> che a <i>ammadurare = a + maduru, ammentare = a + mente</i> in cantu "a" benit de su ltn. ad).</p>
15 [n]: (sonu nasale alveolare)	/n, nn/	<p>/n, nn/: <i>nàdia, nasu, neghe, nibe, nue, nuxi</i>; aintru de foedhu podet fàere sonu lébiu /n/ che in <i>binu, donu, fenu, linu, manu, sinu, sonu</i>) e bollet iscrita sèmpere fintzes si dha narant 'a carighedha' (duncas no "biu" po <i>binu</i>, ne "pai" po <i>pani</i>, "mau" po <i>manu</i>, o "fasso" po <i>fassoni</i>); podet fàere sonu forte /nn/ che in <i>antunna, canna, dannu, linna, nonnu, pinna, sanna</i>, e fàere fintzes diferéntzia de sinnificau che in <i>donnu, mannu, sinnu, sonnu</i>.</p>

fonemas (IPA)	grafemas o litéras	notas e /o mustras
16* [p]: (sonu bilabiale oclusivu surdu)	/p/	/p/ in cuménciu de foedhu iscrita sèmpere chentza muda po comente podet sonare in fonética sintàtica apustis de vocale: <i>pasta, paxi, pecu, pesa, pira, pistaì, pisu, pònnere, posta, puda</i> ; aintru de foedhu bastat sèmpere a sola ca a dópiu in sardu no distinghet nudha (candho mudat, càmbiat a su sonu arossimante de /b): <i>apo, apaxiai, apirare, apostai, dèpiri, napa, papu, pupa, supa, tapu, tropu</i> .
17 [r], [r]: (sonu polivibbrante sonoru e monovibbrante sonoru)	/r, rr/, /r/	/r, rr/: <i>rana, ràmene, reina, rena, ricu, ritzu, roda, rosa, rusa, russu</i> ; aintru de foedhu podet fàere sonu lébiu /r/, monovibbrante, che in <i>caru, cora, coro, fora, mara, mura, muru, nura, pira, serare, soru</i> , o longu /rr/, polivibbrante, che in <i>arrana, arrehèscia, arrossu, errisu, lorra, orrúbiu, perra, turra</i> , e fàere fintzes diferéntzia de sinnificau che in <i>carru, corra, forra, marra, murra, murru, nurra, serrare</i> .
18* [s], [z]: (sonu sibbilante surdu e sibbilante sonoru)	/s, ss/, /s/	/s/: <i>saba, sale, sero, sidi, soli, sula</i> ; aintru de foedhu podet fàere sibbilante surdu /ss/ che in <i>assadu, assentu, cossa, fossu, nassa, passu, pessu, rassu, téssiu</i> , o sibbilante sonoru /s/ che in <i>arrosa, arrisu, fresca, masone, mesa, pisu, atesu</i> , e fàere fintzes diferéntzia de sinnificau che in <i>cosa, pasu, pesu, rasu</i> .
[ʃ]: (sonu fricativu alveopalatale surdu)	/sc/	/sc/ custu digramma, comente sonat in <i>coscinera, pascenscile, pàsciri, pisci, scéscia</i> , po no fàere duos sonos distintos e muntènnere su matessi sonu cun /a/, /o/ e /u/ bollet una /i/ che in <i>abbasciai, chèscia, isciustu, misciamuredhu, ascione, scioberai, arrésciu, arrósciu, bàsciu, nàsciu</i> . Sa LSU no ammitit custu sonu e candho càpitat dhu càmbiat totu a /ss/.

fonemas (IPA)	grafemas o litéras	notas e /o mustras
19* [t]: (sonu dentale oclusivu surdu)	/t/	/t/ in cuménciu de foedhu iscrita sèmpere chentza sa muda chi podet fàere in fonética sintàtica apustis de vocale: <i>tana, tassa, telu, terra, tírria, trigu, tronu, tula</i> ; aintru de foedhu bastat iscrita sèmpere a sola ca faet sèmpere sonu ladinu (a dópiu in sardu no distinghet nudha e si mudat càmbiat a su sonu aprossimante de /d/): <i>atinare, atobiai, atrumare, cotu, fatu, gatu, ghetu, late, làtia, mutetu, netu, oto, rutu, sete, totu</i> .
[tʃ]: (sonu africadu dentale surdu)	/tʃ/	/tʃ/ custu digramma andhat bene meda po distíngHERE cun precisione su sonu surdu de zeta, andhat bene in cuménciu e aintru de foedhu cun àteras cunsonantes puru: <i>bartzà, betzu, curtzu, fortza, pentzamentu, pe-tza, pitzu, tzarra, tzinta, tzurru</i> ; faet fintzes diferén-tzia de sinnificadu: <i>botza</i> no est <i>boza</i> , <i>cotza</i> no est <i>coza</i> , <i>imbartzare</i> no est <i>imbarzare</i> , <i>pitzu</i> no est <i>pizu</i> , <i>tzocu</i> no est <i>zocu</i> .
20* [v]: (sonu labbio- dentale fricativu sonoru)	/v/	/v/ est lítera chi bastat sèmpere a sola aintru de foedhu ca in sardu a dópiu no faet mai diferéntzia de sinnificau e si càmbiat mudat a, o est sa muda de, un' àteru sonu (/b/, /f/): <i>vaca, vèndhere, vinu, voche, vuca, avastare, avesu, avisu, trevessu, tuvucu</i> .
21* [ʒ]: (sonu fricativu alveopalatale sonoru)	/x/	su sonu rapresentau cun custa lítera /x/ (scéscia) po-det arresurtare in sa pronúncia po sa muda de sa /c/ e fintzes de sa /g/ africadas in cuménciu de foedhu in fonética sintàtica, ma iscritu dhue bollet solu aintru de foedhu: <i>arrexonada, boxi, braxa, bruxare, Cixerri, coxina, dexe, luxi, Maxia, nexi, Nuxis, orixa, oxu, paxi, pixi, proxa</i> ; a diferéntzia de su sonu fricativu alveopalatale surdu iscritu cun digramma /sc/, a sa /x/ no serbit una /i/ apustis candho dhue arresurtant una /a/, una /o/ o una /u/ po fàere sèmpere su matessi sonu; podet fintzes fàere diferéntzia de sinnificau postu chi <i>coxinera</i> no est <i>coscinera</i> , <i>pasci</i> no est <i>paxi</i> , <i>pixi</i> no est <i>pisci</i> .

fonemas (IPA)	grafemas o litéras	notas e /o mustras
22 [dz]: (sonu africa- du, dentale sonoru)	/z/	/z/ custa lítera, una borta distintu cun /tz/ su sonu surdu, bastat sèmpere a sola po inditare su sonu sonoru de zeta in cuménciu e aintru de su foedhu (e chentza mai dha cambiare a /j/ po comente podet fàere in cuménciu po fonética sintàtica): <i>zanna, zarra, zeunu, zirru, zocu, zustu, boza, cazare, coza, azúnghere, imbarzare, ispazare, lezu, mazare, mazu, ruzu, tazu, tiza.</i>

S'alfabeto po iscrìere totu su sardu arresurtat deosi:

a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, x, z

cun ses digrammas e unu trigramma fatos cun custas matessi líteras:

ch, dh, gh, gli, gn, sc, tz.

Comente si podet bíere, no benint rapresentaos cun grafemas distintos cudhos fonemas chi faent solu a logos e mancu sèmpere, ma chi a dónnia modu currispondhent a una realizazione prus fàcile e connota po totus: su 'sàrtidu de arguena' o 'colpo di glottide' (rapresentada innoghe cun una fàcile /c, ch/ oclusiva velare surda che in s'àteru sardu), sa fricativa post velare (chi a logos narant po sa /r/ e po sa /s/ cun una oclusiva velare surda ifatu che in *barca* e in *pische* e gosi etotu iscritas che in s'àteru sardu), sa /n/ a carighedha, rapresentada innoghe cun una normale e ordinària /n/ che in s'àteru sardu, sa /l/ vibrante uvulare rapresentada innoghe cun una normale /l/ che in s'àteru sardu (e gasi etotu sa /l/ chi in su Sàrrabbus brínchidant), sa fricativa interdendale surda /th/ chi sèmpere de prus che funti furriandho a logos a /tz/ e a logos a /t/ (che in *petza/peta*, a su postu de *petha*), chi funti is fonemas chi dhi currispondhent e comunos a totu su sardu.

Mancat sa /q/?!...

De s'iscritura connota mancat sa /q/. Custu fonema, manigiau in sardu solu po assimbígiu cun s'italianu, est rapresentau in manera prus che bastante po totu is bisòngios de sa limba sarda cun sa /c, ch/ velare oclusiva surda e no est de calecuna utilidade in nudha a manigiare sa /q/ chi faet dificurtades in s'italianu etotu. Si podet cumprèndhere chi si pòngiat in calecunu nùmene personale po óbbrigu de burocratzia (as. *Aquilino, Porqueddu*), ma no po bisòngiu de sa limba sarda.

Sa preposizione de

Custa preposizione in sardu si costumad meda a dha nàrrere e a dh'iscrìere cun aféresi, chentza sa /d/ e cun singiale che de apòstrofu in parte sua: “ 'e”. Postu chi

intantu a dha nàrrere e iscrìere gosi no est irballau, ma chi no dhue at mancu bisóngiu ca ateretantu bene e totue si narat in is matessi cumbinadas o sintàgamas fintzes intrea, e cunsiderau chi si cumbinat de dèpere apostrofare su foedhu chi benit innanti podet fàere dificutade e fintzes cuare su sinnificau de su sintàgama (as. “pan’e mele” = *pane de mele* o *pane e mele*?; “logh’e rocas”: ant postu una /h/ a *logu*!; in “provinc’e Casteddu” che ant bogau sa /i/ puru ca giai si pronúntziat bene gasi etotu...), **cumbenit a limitare e fintzes a lassare pèrdere deunudotu custu manígiu** e méngius iscrìere sèmpere sa prep. intrea *de*.

In prus, a sa campidanesa che dha fúrriant a *di*, fintzes cun aféresi *'i*, candho est prep. de foedhos chi cumènciant cun “a-, e-, o-” (as. *est di aici, anedhu di òru, corpu 'i alas*), mentres chi dha narant ateretantu bene in sa forma *de*.

Tocat de nàrrere mescamente chi dhue at chie dh'iscriet cun aféresi a ispropóitu puru, comente no si narat (as. “sonos’e memoria”, isperandho chi innoghe no siat sa cong. *e!*) ca sa /d/ faet a che dha bogare solu apustis de foedhos chi agabbant cun vocale, ma mai apustis de cunsonante!

Sa unificatzione de iscritura chi si podet e chi andhat bene a fàere est a iscrìere *de* sèmpere e in totu su sardu (fintzes chentza cunsiderare sa farta una fadhina), lassandho a sa poesia cun métrica e rítimu precisu sa forma cun aféresi, si e candho ndhe tenet bisóngiu. In prus sa prep. *de* est cufromma a su critériu de **frimmesa de s'iscritura**, a foras duncas totugantas is aféresi (po /b/, /d/, /f/, /g/, /l/: as. “sa ’oghe, sa ’omo, sa ’émima, de ’ureu”), fintzes ca su singiale o aféresi chi si lassat a su postu de sa cunsonante podet bàlere po una calesisiat de is líteras brinchiadas, a usu de “jolly”, a su puntu chi, poneus, “ ’onu” podet èssere *bonu* o *donu*!

S'apòstrofu

Custu piessignu de s'iscritura in sardu si manígiat meda fintzes chentza bisóngiu e faet dificutade puru, tantu chi, si no si giaet atentu, s'irballat sa forma de su foedhu apostrofau, as. “fogh’e linna, arrogh’e cosa”: is foedhos funti *fogu, arrogu*, ma apostrofandho e atobiandhosi cun foedhu in vocale, o cun aféresi, paret chi siant “foghu, arroghu”! Piat bastare de iscrìere *fogu de linna, arrogu de cosa* (o totu su prus *fogu ’e linna, arrogu ’e cosa*) po andhare bene.

S'apòstrofu si podet méngius limitare a is artículos singulares e a is agetivos/pronúmenes dimustrativos singulares cun su nùmene chi acumpàngiant: *s'ànima, s'ómini, un'ortu, un'erba, cuss'àteru, cust'istadi, cudh'úrtime, cudh'ómine, cuss'ortu, cust'àrbure*. Fintzes is pronúmenes *mi, ti, si, bi, li, liu, lia, lu*, is pron. e avb. *nci, ndhe, ndi* andhant ateretantu bene e méngius puru naos e iscritos chentza s'apòstrofu ca segundhu sa fràsia no sèmpere arresurtat mancu crara sa funtzione de complementu ca pronúmenes diferentes parent guals candho funt apostrofaos.

Si leaus su pron. *chi* e s'avb. *che*, apostrofaos arresurtant guals, ma no funti sa matessi cosa e no sèmpere si cumprendhet si est s'unu o s'àteru, fintzes ca ambos

duos podent andhare bene in una fràsia: «Como ch'est betzu» = balet *Como che est betzu* o *Como chi est betzu*? Is duas propositziones si narant fintzes a diferente manera, ca “comocherbétzu” no est “comogherbétzu”: ma no si podet ischire iscriendho “ch’ ” e po lassare cumprèndhere su giustu méngius chi *che* e *chi* siant iscritos chentza apostrofaos. Dhue funti fintzes cudhos chi iscrient solu sa /c/ cun apòstrofu si su foedhu ainnanti cumènciat cun /a/ (as. “c’ aiat”) tantu sonat a sa matessi manera...e gasi podet pàrrere fintzes sa cong. *ca*. E custa puru est méngius iscrita chentza apòstrofu, ca segundhu ite foedhu giughet ainnanti dhue funti cudhos chi po muntènnere su sonu velare a sa /c/ dhi ponent una /h/: ma su foedhu est sèmpere *ca* e no “cha”!

Metàtesi

De metàtesi in dónnia limba e in sardu puru dhue ndhe at medas. Su sonu de /r/ in sardu est badharincu de nùmene e de fata e in su foedhu dh'ispostant meda assegu (ma in totu su sardu ndhe ponent fintzes a istichidura!). Mescamente a logos finit chi sa /r/ si agatat cun àteras cunsonantes in posidura irdeorta. Gasi, mentres chi est normale sa sia cunsonàntica /rm/, /rs/ aintru de foedhu (as. *parma*, *cursu*) a bortas po metàtesi de sa /r/ narant fintzes *amràriu*, *mraxani*, *mratzu*, *mremos*, *domrire*, *srogu*, *srebidore*, *srubiae*, *xricu*, *tzrupu*.

Fintzes si custa manera puru de foedhare est giusta po s'iscopu chi si tenet candho si foedhat, intantu sa matessi gente narat fintzes is matessi foedhos chentza custas metàtesi: *marxani*, *martzu*, *dormire*, *sorgu*, *circu*, *serbidore*, *surbiae*, *tzurpu*, chi est fintzes comente narat e tratat sa /r/ su bonu de is Sardos, est de pronúncia prus fàcile e no est mancu in custas metàtesi difíciles sa singillidade de sa limba. Fintzas chentza cunsiderare fadhina iscrituras cun metàtesi gasi (ma dhue ndhe at chi faent própiu dificurtade manna a dhas iscriere!), méngius a no ndhe iscriere, **méngius a si orientare, in sa limba de mesania puru, a un'iscritura e pronúncia prus fàcile e prus comuna**, comente narant e iscrient in àteru sardu. Po totu s'àteru no dhue at perunu bisóngiu de curregire totu is metàtesi chi dhue funt in sa limba ca calecunu sensu puru depent tènere.

Cussonantes dópias o solas?

In sa presentada de is fonemas e grafemas est acraria custa chistione, ma calecunu foedhu in prus no nòghede. Is **cunsonantes mudòngias** (/c/ oclusiva e africada, /f/, /p/, /t/, ma fintzes sa /g/ africada e sa /v/) in sardu postas a dópiu no distinghent mai nudha e antzis faet istrobbu fintzes solu a si dimandhare si ndhe iscriere una o duas: **ndhe bastat sèmpere e solu una**. Tantu est abberu custu chi si càmbiant sonu dhu càmbiant a un'àtera cunsonante chi donniunu iscriet diferente. Funt cunsonantes chi, si càmbiant, càmbiant deunudotu e a istare in pentzos si ndhe pònnere una o duas est solu a pèrdere tempus. Ndhe bastat una, calesisiat s'etimologia, chi de su restu no est mancu sèmpere connota.

Aus biu fintzes chi dhue at cunsonantes chi a solas o a dópiu rapresentant una diferéntzia de sinnificau e duncas dhue at bisóngiu de custa distintzione in s'iscritura. E própiu de custas dhue ndhe at chi a logos dhas costumant a pronunziare “a dópiu”, longas, ma solu po avesu: gasi a logos addópiant sa /l/, (“cassarolla, fusille”) a logos sa /m/, e a logos sa /n/.

Tocat chi chie iscriet prestet prus atenzione e fetzat calecunu isfortzu a **no fàere custos addópios po abbitúidine** si no rapresentant una diferéntzia de sinnificau, ca fintzes si no funti de cunsiderare isbàllios est méngius a si orientare a iscrìere comente narant is àteros Sardos, cosa chi de su restu avertint puru, postu chi fintzes sa singillidade e bellesa de sa limba no est in custu avesu.

Assimilatzione?

A logos tenent unu piessignu chi podeus nàrrere **assimilatzione**, no cudha chi mancu avertes prus ca faet parte de totu sa limba (e de assimilatziones de unu sonu a un'àteru dhue ndhe at medas mescamente in su passàgiu de limba in limba), ma cudha chi a logos costumant a fàere **po avesu** de su foedhóngiu e no po bisóngiu, e gasi sa /r/ dha narant che a sa /t/ fatante: “fata”, “otu”, “muta”, “motu”, “cutu”, “atu” a su postu de nàrrere *farta, ortu, murta, mortu, curtu, artu* e totu deasi. Custu puru est solu chistione de avesu e chie dhu tenet gei si ndhe acatat puru ca intendhet comente is àteros Sardos no narant deasi. Chentza dhu cunsiderare un'isbàlliu, in custu puru est méngius a dhue pònner prus atenzione e **a si orientare a iscrìere comente narant is àteros Sardos**, lassandho a pèrdere in custa manera una variante de is matessi foedhos deunudotu inútile.

Sa /d/ eufónica

Cun sas prep. *in e cun/chin* candho ainnanti giughent is artículos *unu e una* in totu su sardu costumaus a pronunziare una /d/ in mesu ca no praghet a nàrrere “inunu, inuna, cununu, cununa”. Ma... s'iscritura no est sa limba e neune ischit comente iscrìere custa /d/ e deasi si agatant iscrìturas che a custas: “ind'unu/una, cund'unu/una”, comente e chi dhue apat una prep. “indu” o “cundu”! Dhue funti cussos chi iscrient “in dunu/duna, cun dunu/duna” comente e chi is art. siant “dunu, duna”; àteros iscrient “in d'unu/una, cun d'unu/una” comente e chi custa /d/ siat unu foedhu chi at pérdiu sa vocale e po cussu posta cun s'apòstrofu, e no est mancu deasi!

Dhue funti cussos chi iscrient “in d-unu/una, cun d-unu/una” e si depet cunsiderare sa méngius iscrìtura (e dhue at àteras limbis puru chi ponent deosi calecuna cunsonante eufónica).

Cunsiderandho chi s'iscritura no est sa limba, custa /d/ si ndhe podet fintzes bogare deunudotu faendho contu chi fintzes si naraus/liges “in unu/una, cun unu/una” si seus solu addatandho a sa regularidade e frimmesa de s'iscritura (bisóngiu nou) e no cambiandho sa limba ca ne una manera e ne s'àtera faent diferéntzia de sinnificadu.

Cunsonantes a fine de foedhu

Sa limba sarda faet sa forma de su plurale de **númenes e agetivos** aciunghendho una /s/ a sa forma de su singulare: *fémīna* ->*fémīnas*, *mama* ->*mamas*, *boche/boxi* ->*boches/boxis*, *domo/domu* ->*domos/domus*, *ortu* ->*ortos/ortus* (a/c. su logudoresu càmbiat puru sa desinéntzia -u a -o).

Dhue at númenes chi agabbant cun sa /s/ in su singulare etotu (as. *corpus*, *pegus*, *tempus*) e dhue at **avérbios** e **pronúmenes** personales plurales cun /s/ (as. nos, issos/issus) e dhue funti is artículos: *sos*, *sas*, *is*.

Si osservaus is **desinéntzias verbales** (ma chentza leare innoghe s'argumentu), de totu is ses desinéntzias, foras sa 1ª persone singulare chi agabbat cun vocale -o / -u, is àteras in totu is tempos e modos agabbant cun cunsonante: 2^a p. sing. -s, 3^a p. sing. -t, 1^a p. plurale -s, 2^a p. pl. -s, 3^a p. pl. -nt (foras is 2^a persones de s'imperativu).

Po como bastet custu po fàere averguare chi in totu sa limba sarda medas foedhos agabbant cun cunsonante chi faet parte de su morfema grammaticale e duncas gàrrigat sinnificau: in pràtiga custas cunsonantes funti /s/ e /t/, postu chi cun sa /n/ dhue funti solu sas prep. *in*, *cun/chin*, e is avb. *nen*, *non*.

In contu de custu fatu tocat a tènnere frimmas duas cosas: a) custas cunsonantes de finitia puru in s'iscritura depent èssere chentza cambiamentu perunu, b) in iscritura e in pronúncia ndhe dipendhet su bisóngiu de sa /i/ prostética e de sa vocale paragógica. Bideus innoghe etotu su puntu a).

Is líteras /s/ e /t/ in fine de foedhu. In pràtiga de is tres cunsonantes de agabbu si depet chistionare de custas ebbia ca in sa pronúncia si cumportant cufromma a sa cunsonante chi agatant in cuménciu de su foedhu fatante. Candho sa /s/ atóbiat cunsonante de sonu surdu si narat chentza dificutade e ne cambiamentu; ma candho atóbiat cunsonante de sonu sonoru podet fàere duas cosas: o mudat sonu e s'intendhet, o si assímlat a sa cunsonante chi atóbiat e no s'intendhet. Tandho si podent agatare iscrituras gosi: “sor bonos”, “sar bamas”, “sol bonos”, “sor donos”, “sor dutores”, “sar mamas”, “sor nugoresos”; o fintzes “so bonos”, “i babbos”, “i deghe”, “i fillus”, “i gòcius”, “i notes”, “i mannus”. Ma is artículos funti *sos*, *sas*, *is* e gasi tocat a dhos iscriere, sèmpere guales: *sos bonos*, *sos benes*, *sas bamas*, *sos donos*, *sos dutores*, *sas mamas*, *sos nugoresos*, *is babbos*, *is deghe*, *is fillus*, *is gòcius*, *is notes*, *is mannus*. O po bíere una boghe verbale, sa tertza persone indic. pres. de èssere/èssiri, si agatant iscrituras gosi: “el bonu”, “er bellu”, “è stétiu” e su matessi Autore in su matessi iscritu ponet *est isse*, *est andhadu*, *est innòdi* zustu comente est sa boghe verbale e comente bollet iscrita sèmpere.

Sa /t/ est cunsonante mudòngia e podet mudare a sonu dentale arossimante sonoru candho in làcanas de foedhu, in cuménciu o finitia, cumbinat in mesu de vocales. E deasi dhue funti cudhos chi iscrient “fiad andau, benid isse, finid oe, ad'a bènne-re”. Ma custa /d/ est sa muda chi at fatu sa /t/ in mesu de duas vocales in fonética

sintàtica, ca sa lítera chi agabbat sa 3^a p. de is formas verbales est sa /t/ comente iscóviat bene sa foedhada baroniesà chi no dhi càmbiat sonu e, si faet una 3ª persona cun paragógica in pasada, narat “issu véniti, fíniti, ata, nàrata”. E duncas cun custa /t/ de finitia tocat a iscrìere, cun frimmesa, in totu is tertzas persones de is formas verbales, faendho arresurtare s’iscritura puru totu parívile, guale, in totu su sardu fintzes si, is matessi persones in su matessi logu, no sèmpere dha pronuntziaus a sa matessi manera. Ma s’iscritura tenet bisóngiu de frimmesa po no pàrrere candho una cosa e candho un’àtera sa matessi variante de su matessi foedhu, e fintzes po no fàere duos elencos de is matessi foedhos!

Sa /i/ prostética e sa vocale paragógica

Dhue at duas cunsequéntzias chi tocat a pònnere in contu po custu piessignu de sa limba sarda de agabbare foedhos in cunsonante.

Sa /i/ **prostética**. In totu su chi est dipesu de foedhos chi cumenciaiant cun **sc-**, **sp-**, **st-** su sardu dhis at postu una /i/ innanti faendho a manera chi cumencent cun **isc-**, **isp-**, **ist-**. E deasi su chi fut in latinu **scala**, **schola**, **spatha**, **spica**, **strata**, o in italianu **stadera**, funti arresurtaos in sardu **iscala**, **iscola**, **ispada**, **ispiga**, **istrada**, **istadea**. Poite? Ca sigomente dhue at foedhos chi agabbant cun cunsonante, e cun valore grammaticale puru, in làcanas de foedhu si piant atobiare sias de cunsonantes chi o no andhat bene a pronunciare (“podia**st** scera**i**”, “fiat **stétiu**”) o chi si assímlant s’una a s’àtera in sa pronúncia e duncas no si intendhent a distintu e piant pàrrere bénnias mancu, tantu chi o sa cunsonante finale de su foedhu innanti no narat prus su chi depet o sa /s/ de cuménciu de su foedhu fatante paret bénnia mancu a su puntu de fàere intèndhere un’àteru foedhu. Su manígiu de sa /i/ prostética istacat custas sias de cunsonantes in làcana de foedhu e rendhet totu distintu e craru comente si depet cumprèndhere po su chi si bollet nàrrere.

Poneus de nàrrere e de iscrìere “sas/is scalas”, “sas/is spigas”, “camisas sconciadas” chentza sa /i/ prostética. Sa /s/ finale de s’artículu e sa /s/ de cuménciu de su foedhu fatante sonant che una ebbia /s/ e duncas intendheus “sascàlas, iscàlas”, “saspígas, ispígas”, “camisasconciàdasas”. Dimandha: Seo foedhandho de *iscalas* o de *calas*? De *ispigas* o de *pigas*? De *isconciau* o de *conciau*? No funti sa matessi cosa e no est mancu craru! Craru e distintu est si naro e iscrìo *sas/is iscalas*, *sas/is ispigas*, *camisas isconciadas* e totu un’àtera cosa funti *sas/is calas*, *sas/is pigas* e *conciare*.

Duncas de **sa /i/ prostética in sardu dhue at bisóngiu** assolutu. A sa logudoresa si manígiat cun frimmesa, a sa campidanesa fartat meda, a su puntu chi fintzes su matessi Autore e fintzes in sa matessi fràsia iscrìet su matessi foedhu a candho cun sa /i/ prostética e a candho chentza.

Custu manígiu a lampalughe no andhat bene. Primu ca podent arresurtare cosas curiosas e mescamente chi no funti is chi si bollent nàrrere. A nàrrere e iscrìere “domus scuriosas” no est a nàrrere e iscrìere *domus iscuriosas*, “màginas strogadas” no si narat che *màginas istrogadas*, “totus sciais” no narat su chi est *totus isciais*,

“fais scobèrriri” no est che *fais iscobèrriri*, “iat scontau” chi sonat che “ias contau” no est *iat iscontau* ca càmbiat sugetu e sinnificau de su verbu a s’origa de chie est iscurtandho!

Custa cunfusione si rispàrmiat si ligendho dhue poneus sa /i/ prostéica chi no aus iscritu, o fintzes ponendho su foedhu innanti cun vocale paragógica (“podíasta scerai”, “fiada stétiu”, “iada scontau”), chi però est faendho in cue sa funtzione de sa vocale prostética ca sa paragógica no tenet sensu aintru de sintàgama, e dhue at fintzes chie iscritu “i si stellas”, “i si scavus” a su postu de *is istellas* e *is iscavus*! A iscrìere e a nàrrere foedhos chentza sa /i/ prostética andhat bene candho su foedhu innanti agabbat cun vocale-desinentzia bastus chi siat; ma sa cunsenguéntzia est chi si cundennaus a iscrìere duas variantes de su matessi foedhu chentza bisóngiu perunu faendho unu inútile duplicau. Po cussu a sa campidanesa puru serbit su manígiu de sa /i/ prostética e torrat paris fintzes cun su manígiu a sa logudoresa faendho arresurtare unu sardu iscritu a sa matessi manera.

Sa vocale paragógica. A totu sa foedhada de sa limba sarda arrechedit chi candho si frimmaus o pausaus unu pagu cun foedhu chi agabbat cun cunsonante si arreperitat s’última vocale de su foedhu. E deasi naraus: *Semus mannos totu*, ma *Totu mannos sémusu?* o *Semus totu mànnoso?*, *Seis andaus bèni*, ma *Andaus bèni séisi?* o *Bèni seis andàusu?*, *Tocat a tibe?*, ma *A tibe tòcata?*

In totu sa limba sarda **sa pronúntzia arrechedit** chi, in pausada e duncas a fine de sintàgama, no si fatzat intèndhere una cunsonante ma una vocale, aciunghendhodha si serbit ca bolleus síllabbas perfetas! (as. innoghe narae “perfètasa!”).

E si in s’iscritura no dhue poneus sa paragógica? Trancuillos: a su foedhu no dhi mancat nudha, est iscritu perfetu su matessi! Tocat a nàrrere ca innoghe seus foedhandho de sa normale paragógica de ‘servítziu’ e no de is paragógicas incorporadas in su foedhu po comente fut unu tempus e apustis dh’anti mudau tantu chi sa paragógica est essia sa normale vocale de agabbu oe.

Si sa paragógica de ‘servítziu’ no s’iscriet, atenzione però a dha nàrrere in sa pronúncia e duncas ligendho puru.

Dhue funti cudhos chi iscrient medas paragógicas, e no est nudha si est inue arresurtat una pausada marcada cun singiale de punteggiadura in iscritu, ca in cue assumancu si nàrada (che in custu foedhu). Ma no dhue faent assolutamente nudha si no dhue bollet punteggiadura: tocat a fàere distintzione tra su foedhare e su iscrìere ca, mentres chi si foedhat a su pentza pentza e a su frimma frimma e duncas podeus **nàrrere** medas paragógicas, su chi iscrieus depet èssere totu pentzau e duncas is pausadas depent èssere marcadus puru cun punteggiadura, si dhue serbit. E dhue funti cudhos chi sa paragógica dh’apòstrofant puru e iscrient “ses’andhadu”, “bellus’in totu”, “ad’a bènnere”, “at’a èssere” comente e chi che apant bogau una “e”, una “u”, una “a” chi in custos sintàgamas est solu una inútile paragógica.

Si sa paragógica no s’iscriet in nudha andhat bene. Ma atenzione a no leare

po paragógica su chi paragógica no est : sa /-e/ de s'infiniu chi agabbat is verbos de sa segundha coniugatzione no est una paragógica, no est un'aciunta in pausada po no agabbare su foedhu in cunsonante, ma sa normale vocale de sa desinéntzia verba-le, ca custos verbos essint totu in **-ere**, e no in “-er” (e fintzes s'etimologia innoghet depet ispiegare calecuna cosa!) In prus cust'iscritura in “-er” faet difetu puru in sa pronúncia, in su sensu chi sa /r/ si che fúrriat a una /s/ si ainnanti agatat foedhu chi cumènciat cun cunsonante surda (*fagher tue* si narat difatis “faghestúe” e in certas iscrituras si agatat iscritu própiu deosi faendho pàrrere s'infiniu *fàghere* una 2ª pesone indic. pres. *faghes!*)

Sa régula de s'acentu gràficu

No si podet fàere a mancu de iscrìere calecunu acentu ca a bortas tocat a inditare sa vocale tónica po no fadhire unu foedhu cun calecunu àteru, sendho chi sa tónica est sa carta de identidade de su foedhu, necessària po cumprèndhere su sinnificau e duncas no si depet isballiare.

Ma candho dha marcaus sa tónica, chi est de sa foedhada, cun a. gràficu chi est cosa de s'iscritura?

Andhat bene una régula po totu su sardu cun calecunu addatamentu po su campidanesu. Fatu contu chi unu bonu 85% de su sardu narat sa vocale tónica in vocale 2 contandho de destra a manca, s'acentu gràficu si podet limitare solu a su restu de is foedhos e fàere una régula precisa contandho is vocales.

Unu manígiu connotu (chi est de s'italianu puru) ponet s'a. gràficu in sa **vocale 1**: *ajó, cumò, però, arrú, piús* ma bollet arrespetada sèmpere (ca dhue funti cudhos chi no dhu ponent in “pius, s'incras, posticras, brebes, vintidres” chi puru faent *piús, s'incràs, posticràs, brebès, vintidrès*).

Fintzes candho sa tónica est in **vocale 3** s'a. gràficu andhat postu sèmpere, mescamente si faeus contu chi duos foedhos diferentes po totu s'àteru podent arresurtare guales (as. *piàghere* no est *piaghere*, *fàcili* no est *facili*, *tússiu* no est *tussiu*) e mescamente si pentzaus chi, mentres chi sa tónica in vocale duos est sa cosa chi prus s'ibetaus, no est deasi in vocale 3! Medas foedhos mancu dhos connoscheus e no si podet mancu pònnerre s'acentu in cussos chi po calecunu motivu si parent difíciles o pagu connotos. Si régula si podet fàere bollet arrespetada cun precisione! In sa **vocale 3** andhat bene s'a. gràficu marcau sèmpere: *àxina, bènnere, bófiu, créfiu, cum-pàngia, débibile, dèpiri, fàere, fànuga, fígiu, fílix, làcana, nóghidu, óbbrigu, pàsidu, pàusu, préssiu, ténneru, úrbidu*.

Prusaprestu, unos cantos foedhos naraos a sa campidanesa, po no arresurtare in s'iscritura perfetamente guales cun àteros de àteru sinnificau e chi si narant diferentes, andhant bene postos cun acentu gràficu fintzes in vocale 2: as. *òru* (chi no est *oru*), *scèti* (chi no est *sceti*), *innòi* (chi no est *innoi*).

Sa **régula de s'acentu gràficu** andhat bene deosi:

sèmpere in vocale 3	NO in vocale 2	sèmpere in vocale 1
dèghere	andai/andhare	ajó
màniga	aronzu	cucú
móssiu	nadia	Budhusò
péssighe	andau	s'incràs
ammódhigo	lestresa	trocidí
ràsigat	manizu	lassamí
arròsciu	teniat	trugiú
pòngio/u	curiosu	Antó! (= Antoni)
tèngio/u	cerpiu	Tzitzè! (= Tzitzedha)
crabàgiu	creia	brebès

Cun custa régula arrespetada cun frimmesa podeus lígere bene fintzes foedhos chi no aus mai intesu e agatare prus fàcile a dhos cumprèndhere, ca nudha est méngius de ingertare sa vocale tónica.

In is pagos foedhos chi depent inditare sa tónica in vocale 2 a sa campidanesa, s'a gràficu depet èssere sèmpere apertu (/˘/), sinono est in debbadas a dhu pònnere ca sa diferéntzia de sinnificau est in sa diferente apertura de sa tónica e, po comente faet in sardu sa metaforesi, no piat serbire a inditare sa vocale serrada de su foedhu chi assimbígiat (as. "óru").

S'a gràficu andhat bene postu **sèmpere precisu de apertura**: /˘/ betau a destra po sa vocale aperta, /˘/ betau a manca po sa vocale serrada, mescamente candho sa tónica est sa /e/ o sa /o/ no solu ca no si narant a sa matessi manera ma fintzes ca faent diferéntzia de sinnificau (as. *arròsciu* no est *arrósciu*, *arrennèsciu* no est *arrennésciu*, *pisé!* = pisedhu no est *pisè!* = pisedha). No faet diferéntzia unu calesiat a. gràficu in sa /a/, in sa /i/ e in sa /u/, ca sa prima est solu vocale aperta e is àteras funti solu serradas. Ma assumancu in sa /e/ e in sa /o/ dhue at bisóngiu de precisione: s'inditu a pònnere una sola genia de acentu paret cosa de chie no ischit e no cumprèndhet o no faet contu chi in sardu dhue at diferéntzia de sinnificau de arrapresentare cun s'acentu chi marcat sa tónica.

Sa grammàtica

Totu custos inditos si depent cussiderare una parte manna e de fundhamentu po un'iscritura de totu su sardu parívile, unitària, e regularizada. Ma in totu custu mancat sa limba, su manígiu, sa sintassi, su géniu, s'ispíritu de sa limba bia cun s'errichesa e capacidade sua de nàrrere dónnia piessignu de s'isperiéntzia, de sa vida, de is sentidos, de su pentzamentu. Custu si podet recuperare po sa bona parte cun una grammàtica, chi no est argumentu de custas pàgines, iscurtandho, ligendho e pratigandho totu su sardu. Una grammàtica est fintzes urgente ca in is òperas chi funti pubblicandho dhue arresurtat prus de unu manígiu a s'italiana, comente su

sardu no faet, e fintzes si sa ‘contaminatzione’ est cosa de is bios paret prus deghile e giustu chi su sardu si iscriat cufromma a su sardu.

Po assoluta craresa, a dónnia modu, depet èssere bene cun bene cumpresu e apretziau chi is Sardos seus totu is Sardos e chi sa limba sarda puru est totu su sardu, e totu dhu depeus pònnere in contu, connòschere e istudiare a cumenciare donniunu de su suo o de su prus acanta, chi est ateretantu limba sarda e bonu e fintzes una parte acanta meda a su 100% de totu su sardu. Po cussu bollet arrecuperau totu su patrimóniu de sa limba; e cosa de presumu piat èssere a bòllere fàere sa lista de is foedhos a categoria a categoria: artículos, númenes, agetivos, pronúmenes, congiunziones, prepositziones, isclamatziones, avérbios e verbos tocat a ingòllere totu is chi in sardu si manígiat.

E, si in sardu si foedhaus, iscrieus e istudiaus, no dhue aus a pònnere séculos a tènnera una limba ‘istandardizada’, prus unitària e comuna fintzes in s’apariéntzia de si dhue pòdere a dónnia modu arreconnòschere e agatare totu is Sardos ponendhoe su méngius de noso etotu. E chentza mancu si cundennare a istare frimmos ibetandho una limba chi neune ischit! Antzis, valorizandho donniunu su sardu suo podeus fàere istrada meda abberu, ca intantu faeus, treballaus, chi est sa cosa prus importante, iscrieus e foedhaus chentza impédumos e ne timorias, e ndhe bogaus a pígiu fintzes su chi serbit po una limba istandardizada, unu sardu prus addatu, prus erricu e prus parívile.

Su sardu de s'Amministrazione

Cale sardu po s'Amministrazione de sa Sardigna?

Calesiat genia de sardu, in cantu perfetamente limba sarda che a dónnia àtera, podet serbire a s'iscopu. E calesiat iscéberu chi s'A. de sa Sardigna bollat fàere si depet pònnere in contu cun assoluta precisione e frimmesa chi cussa genia de sardu puru tenet bisòngiu de totugantu s'àteru sardu arrecuperandho e manigiandho totu su materiale lessicale e semànticu po chi, innanti de fàere préstidos de àteras limbas, su sardu etotu arrespondhat a cantos prus bisòngios podet cun sa capacidade sua.

Ma un'inditu de iscéberu si podet giare.

Si si pentzat a unu princípiu de democratzia, chi bollet chi sa majoria fatzat régula o decimat e fatzat sa lege, tandho, fatu contu de comente si cumpartit sa limba sarda in variedades, de seguru currispondhet a sa majoria sa variedade campidanesa, fintzes si no dhue at unu contu precisu de cantos dha foedhant e no dhue at mancu una làcana chi cun precisione ndhe istàgiat su campidanesu de s'àteru sardu ca solu pagos piessignos faent cun frimmesa diferéntzia ma mai sikhindho una làcana comente e una línia tirada a lentza.

Si a su contràriu si faet contu de sa bisura de sa limba sarda e de sa fortza in prus chi fintzes fache a una limba comuna istandardizada de seguru at a leare sa variedade chi at a isceberare e manigiare s'A. sarda – ma chentza chi peruna lege e ne su governu ordinàriu de sa limba dhi get perunu àteru privillégu –, tandho si podet bíere ite andhat méngius, si unu critériu de democratzia o un'àteru de agatare in sa limba etotu po comente faet e si manígiat e no po una 'ideologia' o presumu.

Si una variedade de sardu si podet propònnere est chi siat unu sardu chi in calecuna manera 'méngius' o 'prus' potzat arrapresentare totu sa limba e duncas chi in calecuna manera méngius e prus potzat fàere de ponte e arrapresentare in s'apariéntzia puru totu is Sardos, chi méngius e prus si prestet a fàere unu istandard, ma **a dónnia modu solu apustis chi e ca s'est istabiliu chi totu su sardu est limba legale, chi est totu ammítu in intrada** a s'istitutzioni de governu de sa Sardigna e duncas est totu su sardu cun sa matessi dignidade e deretos a manera chi totus potzant foedhare e iscríere cun sa méngius abilidade e libbertade, e fintzes giare su méngius chi ischint: deosi po is s'ingulas personas e is s'ingulas amministrazioni locales. Deosi etotu depent poder fàere, e fintzes solu po unu motivu de bona didàtica, in is iscolas, inue si depet **imparare su sardu de su logu, su prus acanta a is piciochedhus, e solu a pagu a pagu istèrrere sa pràtiga a totu su sardu.**

Ite diferéntzia inter logudoresu/nuoresu e campidanesu?

Is solas diferéntzias chi cun frimmesa istàgiant is foedhadas logudoresas/nuoresas

de is foedhadas campidanesas funt is pagos piessignos in remone innoghe prus ainnanti e no su chi podent pàrrere paràulas deunudotu diferentes comente funti *logudoresu, nuoresu, campidanesu*.

Vocales de finitia

Is paràulas chi acabbant cun /-e/ a sa log./nuor. acabbant cun /-i/ a sa campidanesa, siat in sa forma de su singulare e siat in sa forma de su plurale (númenes e agetivos) ca chentza cambiare nudha aciunghent solu sa /s/: *bene/bèni, feche/fexi, boghe/boxi, neche/nexi, deghe/dexi, piche/pixi, cantone/cantzoni, pastore/pastori, televisione/televisioni, mere/meri, muntone/muntoni, carbone/carboni, comente/comenti, dente/denti, cane/cani, molente/molenti*, e deasi medas, e a su pl. *benes/benis, montes/montis, pastores/pastoris, boghes/boxis* e totu deasi.

Is paràulas chi siat a sa log./nuor. e siat a sa camp. essint in sa forma de su sing. in /-u/ (ma su log. nuor. ndhe bogat pagas fintzes in -o) faent su plurale in manera diferente: su log./nuor. càmbiat sa vocale de acabbu a /-o/ cun sa marca /s/ de su pl., su camp. lassat sa /-u/ etotu e cun sa matessi marca de su pl.: *artu: artos/artus, ortu: ortos/ortus, portu: portos/portus, longu: longos/longus, grussu: grussos/grussus, mannu: mannos/mannus, letu: letos/letus, tretu: tretos/tretus, fossu: fossos/fossus*, e deasi is àteras.

Sa 1ª persone sing. de is formas verbales essint in /-o/ a sa log./nuor. e in /-u/ a sa campidanesa:

andho/andù, apo/apu, depo/depù, esso/essu, pedo/pedu, pico/pigu, tesso/tessu, bozo/bollu, dono/dongu, porto/portu e deasi totu.

In paràulas deosi, dónnia borta chi sa /e/ e sa /o/ tónicas giughent ainnanti una vocale chi, in s'iscritura, paret serrada (fintzes si no est), comente funt /-i/ e/-is/, /-u/ e /-us/ chi distinghent is foedhadas campidanesas in acabbu de paràula, dhue at tra log./nuor. e camp. **una diferente dificultade a ligere cun precisione** sa vocale tónica, chi est sa carta de identidade de sa paràula e duncas de importu assolutu.

In paràulas deosi, cun sia vocàlica *e-e, e-es, e-os, o-os* in númenes e agetivos e *e-o, o-o* in is verbos, a sa log./nuor. sa vocale tónica **totu** is Sardos la ligent sèmpere bene ca faet, in sustàntzia **e in apariéntzia puru**, cufromma a sa lege de sa metaforesi chi funtzionat a sa matessi manera in totu su sardu campidanesu puru: apustis de una /e/ e de una /o/ tónicas a sa log./nuor. dhue at una voc. de sa matessi genia (una /e/ o una /o/ etotu: *bene/benes, pastore/pastores, ortu/ortos, esso, tesso, conto, dono*) e duncas fintzes in s'apariéntzia (po s'ogu) torrante is contos de sa metaforesi e totugantos, logudoresos, nuoresos e campidanesos ligent giusta sa tónica e duncas ligent giusta sa paràula faendho sa méngius cosa, ca est cussa sa pronúncia de fàere.

Mentres chi funtzionat giustu giustu a sa matessi manera sa matessi lege de sa metaforesi in totu su sardu – e duncas chie foedhat a sa camp. narat sa tónica in is matessi paràulas a sa matessi manera de su log./nuor. –, is paràulas iscritas a sa

campidanesa dhas ligent cun prus dificurtade siat unu log./nuor. chi in s'iscritura biet apustis de sa tónica s'apariéntzia de una /-i, -is/, de una /-us/ o de una /-u/ comente no narat (*bèni/bènis, pastori/pastoris, ortu/ortus, essu, tessu, contu, dongu*) e podet lígere in manera isballiada sa tónica si no est bene a s'avértida e atentu; ma liget cun prus dificurtade e podet lígere in manera isballiada unu campidansu etotu si giaet tentu a su chi biet s'ogu prus chi no a su chi est abituau a intèndhere cun s'origa, ca dhi paret de bíere vocales serradas chi serrant sa tónica candho chi funti fartzas serradas chi no serrant sa tónica, ca difatis a sa camp. puru is matessi tónicas si narant, e si depent lígere, giustu comente e cun prus facilidade si faet in log./nuor. Po is levas noas custa dificurtade podet pesare meda de prus puru.

Pronúmenes de 3ª persone

Un'àtera diferéntzia frimma inter log./nuor. e camp. funt is pronúmenes de tertza persone candho funti complementos: *lu, la, los, las, li, lis* a sa log./nuor., e a sa camp. *dhu, dha, dhos, dhas, dhi, dhis* (iscritos po su prus “*ddu, dda, ddos, ddas, ddi, ddis*” e a bortas fintzes “*du, da, dus, das, di, dis*” in manera peus puru), inue mentres chi su log./nuor. at mantesu su sonu de sa /l/ (chi arresurtat longu in custos pronúmenes puru che in totu is paràulas chi cumènciant cun custu fonema candho si narant a solas), sa foedhada camp., cun prus regularidade e frimmesa de su log./nuor., at cacuminalizau su sonu longu de sa /l/ comente est régula in totu su sardu chi at mudau [ll] ->[d].

Cale sardu prus addatu de candhidare po su manígiu de s'Amministratzione de sa Sardínnia?

Dhue at calecuna variedade de sardu chi ponet paris su ‘mèngius’ de su log./nuor. cun su ‘mèngius’ de su camp. inue custas foedhadas faent una diferéntzia frimma?

Eja ca dhue est, e chentza mancu imbentare nudha. Dhue at totu una leada de sa Sardínnia inue foedhant una genia de sardu chi mantenent aunios fintzes in s'apariéntzia is piessignos chi distinghent campidanesu e logudoresu/nuoresu: est sa foedhada de is bidhas de Mesania, inue podent fintzes nàrrere s'artículu *is* a sa campidanesa gasi comente medas àteras cosas, ma faent totu is matessi paràulas, númenes e agetivos, in /-e, -es/, totu is matessi paràulas a su pl. in /-os/ che a su log./nuor., e bogant totu in /-o/ sa 1ª persone sing. indic. pres. de is verbos; gasi comente e a diferéntzia de su log./nuor. is pronúmenes de tertza persone candho funti complementos dhos ant cacuminalizaos che in su campidanesu: narant *su fossedhu/ is fossedhos, sa domo/ is domos, su cantadore/ is cantadores, su mortu/ is mortos, su contu/ is contos, su bene/ is benes, sa dente/ is dentes, su letu/ is letos, unu muntone/ is muntones, su cumpàngiu/ is cumpàngios, su coro/ is coros, su giogu/ is giogos, su pipiu/ is pipios; e dhu bio, dha fatzo, dhas conosco, dhos conto, dhi/dhis foedho, geo addoro, arregodo* e totu deasi.

Dhue at duncas una variedade de sardu, custu chi seis ligendho, chi in su chi faet

diferéntzia inter log/nuor. e campidanesu est prus unitàriu fintzes in s'apariéntzia e chi distinghet is bidhas, cale de prus cale de mancu, de is leadas de Mesania de sa Sardínnia. Custas foedhadas, in prus, faent cun prus frimmesa de su campidanesu fintzes un'àteru manígiu chi distinghet su sardu: ponent sèmpere sa /i/ prostética chi, a diferéntzia de sa paragógica, tocat própiu a cunsiderare parte de sa paràula e iscríere cun frimmesa a sa campidanesa puru.

Est su sardu de custas foedhadas, e duncas una variante istórica, su chi prus si prestat a fàere de ponte inter totu su sardu e sa faina de istandardizare sa limba abbia a una limba comuna comente dha seus chircandho, e no su log./nuoresu po chistiones de 'fama' e ne su campidanesu po chistiones de 'majoria'.

Po giare méngius s'idea de comente custu sardu faet prus de 'ponte' aus pigau is primos chentu foedhos de unu contu a sa sumughesa e fatu s'iscumbatu cun su campidanesu e cun su logudoresu/nuoresu cun custu arresurtau: su 95% de su léssicu est su matessi siat de su logudoresu/nuoresu e siat de su campidanesu: dhue arresurtant su 5% de sinónimos chi faent sa diferéntzia; inter logudoresu/nuoresu e campidanesu arresurtat una diferéntzia prus manna, s'8%, ca calat a su 92% su léssicu uguale.

Si abbaidaus a comente faent is primos chentu foedhos cunsiderandho fintzes boghes verbales de su matessi verbu o fintzes sa forma de un'agetivu chi est cumbinatu a su singulare e a su plurale, arresurtat chi funt in totu oguales su 72% cun su logudoresu/nuoresu e su 59% cun su campidanesu. Su logudoresu/nuoresu cun su campidanesu arresurtant oguales su 42%. Duncas sa diferéntzia dha tenet cun su logudoresu/nuoresu a su 28% e cun su campidanesu a su 41%, e arresurtat prus manna sa diferéntzia inter logudoresu/nuoresu e campidanesu: su 58% (bíere sa tabbella de s'iscumbatu), e cunsideru abbandha sèmpere po is piessignos chi distinghent totu su sardu chi faent in totu oguales.

Tandho, totu sa dificutade, isceberandho una variedade po su manígiu ufficiale de s'Amministrazione generale, est de istruzionare pagu pagu su personale suo dipendhente a manera chi ischípiat primedotu fàere contu de totu su sardu. Po fàere custu agiummai bastat chi su personale connoscat bene cun bene su sardu de nàschida e ischípiat manigiare in iscritu sa variante isceberada, chentza ndhe fàere una cosa de pàrrere limba po is istràngios, postu chi, a su contràriu, **sa variante isceberada puru depet recuperare su léssicu e sa capacidade de totu sa limba.**

Totu su prus si podent – comente in parte faeus innoghe – precisare e inditare, apustis de un'iscumbatu de su materiale de sa limba comente dha foedhant is bidhas de mesania, àteros piessignos chi podent arresurtare prus comunos a totu su sardu e duncas de manigiare in sa variedade isceberada puru e a dónnia modu custa variante bollet analizada e posta méngius in craru e regularizada.

Àteros piessignos de su sardu de mesania

Chentza pentzare mai a una limba-càlibbru, e postu chi sa limba de mesania dha

depet manigiare a óbbrigu solu s' Amministratzione generale de sa Sardigna po is bisòngios suos e in essia, innoghe podeus pònnere in craru unos cantos piessignos pigandho a epicentru sa foedhada de Samugheo.

Si abbaidaus a su fonema fricativu alveopalatale sonoru (iscritu /x/), chi distinghet agiummai totu su campidanese cun frimmesa, bieus chi a sa sumughesa dhi currispondhet sèmpere su sonu arossimante palatale sonoru comente faet su logudoresu (in su nuoresu faet oclusivu surdu):

nuor./ log./Guilcier /ch/ /gh/	Samugheo /gh/	campid. /x/	Làconi /x/	Ardaule /gh/
achedu/aghedu	aghedu	axedu	axedu	—
bichinu/bighinu	bighinu	bixinu	bixinu	(chinau)
boche/boghe	boghe	boxi	boxe	boghe
cochina/coghina	coghina	coxina	coxina	coghina
deche/deghe	deghe	dexi	dexe	deghe
gruche/rughe	grughe	gruxi	gruxi	rughe
éliche/élighe/ílighe	ílighe	ílixi	ílixi	—
inoche/inoghe	innoghe	innoxi	innoxe	innoghe
luche/lughe	lughe	luxi	luxi	—
neche/neghe	neghe	nexi	nexe	—
pache/paghe	paghe	paxi	paxi	paghe
piàchere/piàghere	pràghere	pràxiri	pràxiri	(piàghere)
trechentos/treghentos	treghentos	trexentus	(duaxentos)	—
letighedhu	letighedhu	letixedhu	(orrughedhu)	(cantu)
fradighedhu	fradighedhu	fradixedhu	(pachixedhu)	fradighedhu

Un'àteru piessignu de diferéntzia frimma (ma cun ambos àteros) est su fonema africanu palatale sonoru (/g(i)/) candho faet sèmpere //l/ a sa campidanese e /z/ africana dentale sonora a sa logudoresa/nuoresa:

log/nuor. /z/	Mesania (Samugheo)	camp. /l/
anzenu	angenu	allenu
bizare	bigiare	billai
cazu/cracu	càgiu	callu
fizu	fígiu	fillu
mazu	màgiu	mallu
menzus/mezus	méngius	mellus
ozu	ógiu	ollu
paza	pàgia	palla
puzone	pigione	pilloni
sonaza	sonàgia	sonalla

tazu	tàgiu	tallu
tiaza	tiàgia	tialla

e prus in generale faet custu sonu in àteros foedhos chi faent deosi etotu a sa campidanesa, e duncas innoghe arresurtandho prus acanta a custa variante, ma sèmpere cun fonema africanu dentale sonoru a sa logudoresa/nuoresa:

log/nuor.	Mesania	camp.
/z/	(Samugheo)	/g(i)/
azudu	agiudu	agiudu
anzone	angione	angioni
arinzu	aríngiu	aríngiu
binza	bíngia	bíngia
bisonzu	bisóngiu	bisóngiu
corazu	coràgiu	coràgiu
filonzu	filóngiu	filóngiu
zassu	giassu	giassu
zòvanu	giòvanu	giòvunu
ziru	giu	giu
isterzu	istrégiu	istrexu
lezu	légiu	légiu
manzanu	mengianu	mengianu
pistighinzu	pistighíngiu	pistighíngiu
suerzu	suérgiu	suérgiu
telarzu/telarju	telàrgiu	telàrgiu

Si abbaidaus a sa **prótesi vocàlica** chi distinghet a pruspare su campidanesu (o assumancus, custu est su chi si biet de prus cun is foedhos in /r-/ ca de foedhos in custa manera totu su sardu ndhe faet cun àteras cunsonantes puru), su sardu de Mesania si cumportat a sa campidanesa, faet sa prótesi vocàlica, ma arresurtat prus regulare in su sensu chi aciunghet sa /a/ si sa prima vocale est una /a/ o una /e/, sa /e/ si sa prima vocale est una /i/ e una /o/ si sa prima vocale est /o/ etotu, e deasi faet *arrepitire*, *arrespòndhere*, *arrecire*, *arregodare*, *arretore*, o *erricu*, *errisu*, *erriu*, *errigu* e *orroca*, *orrosa*, *orroda*, *orrostu*.

No dhue at de fàere peruna lista de foedhos; ma si serbit po giare un'idea de custu sardu poneus is pronúmenes personales chi manigliaus a sugetu de is verbos: *geo*, *tue*, *issu*, *nos*, *bos*, *issos*; o àteros: *ndhe*, *nemmos*, *nesciunu*, *totus*, *chie/chine*, *calecunu*, *chi*, *àteru*; **unos cantos avérbios: de logu** *aillagru*, *ainnanti*, *aintru*, *acanta*, *ananti*, *apalas*, *apitzu*, *apresu*, *asuta*, *cue*, *che*, *dhue*, *foras*, *giosso*, *ifatu*, *igüe*, *incuddeni*, *innoghe*, *inie*, *inue*, *ndhe*, *totue*; **de tempus:** *agoa*, *ancora*, *apustis*, *assacoa*, *candho*, *chitzu*, *como*, *cras*, *eris*, *fatuvatu*, *giai*, *imprese*, *innanti*, *irisero*,

luego, mai, nontesta, ocannu, oe, poschindho, sèmpere, tandho, tradu; de manera: abbellu, acua, adderetu, aiscúsiu, bene, comente, deasi, deosi, gasi, gasinche, gosi, male, méngius, paris, peus; de cantidade: cantu, mancu, meda, nudha, pagu, prus, totu, tropu; de atrogu/nega: eja, ne, no, non; àteros: aposta, chentza, chinuncas, fintzes, agiummai, torra, puru. Si podet bíere chi agiummai totus funti de totu su sardu.

Su verbu

Su verbu est in totu su sardu sa cosa chi càmbiat de prus ca presentat cambiamentos in is desinéntzias e in cantu léssicu puru. Comente faet sa prima persone singulare dh'eus nâu ma prus ainnanti presenta is verbos ausiliàrios e unu verbu de cada coniugatzione. Innoghe osservaus solu chi custa foedhada faet s'**infiniu** totu a sa logudoresa/nuoresa: in **-are** sa prima coniugatzione, in **-ere** sa segundha e in **-ire** sa tertza. Su participiu dhu faet diferente de su logudoresu, ca ndhe trochet sa cunsonante de sa desinéntzia che a su nuoresu e che a su campidanesu, foras sa forma fémina in sa prima coniug.: **abbaidau, foedhau, pentzau, andhau/-aos, andhada/-adas** in sa prima, **lígiu/-ia/-ios/-ias, inténdhiu/-ia/-ios/-ias** in sa segundha (cun /i/ àtona, e cunsideru abbandha po is participios irregulares che a *bófiu/bófidu, cotu, fatu, ischípiu, tentu, fertu, nâu, prenu* e àteros); **bestiu/-ia/-ios/-ias, fuiu/-ia/-ios/-ias** cun /i/ tónica in sa tertza. Su gerúndiu dhu faet diferente de is àteros ma totu regolare in **-andho** sa prima, in **-endho** e fintzes **-indho** sa segundha, in **-indho** sa tertza (e totu cun sonu cacuminale sa sia -nd-).

Verbos ausiliàrios:

infiniu *èssere*, participiu passau *istau/istaos/istada/istadas*, gerúndiu *sendho*

modu **indicativu**, tempus **presente**

1	2	3	4	5	6
<i>seo</i>	<i>ses</i>	<i>est</i>	<i>seus</i>	<i>seis</i>	<i>funt</i>

m. **indicativu**, t. **passadu**

seo / ses / est / seus / seis / funt istau/istaos/istada/istadas

m. **indicativu**, t. **imperfetu**

<i>fui</i>	<i>fusti</i>	<i>fut</i>	<i>fustis</i>	<i>fustis</i>	<i>furint</i>
------------	--------------	------------	---------------	---------------	---------------

m. **indicativu**, t. **prus che passadu**

fui / fusti / fut / fustis / fustis / furint istau/istaos/istada/istadas

m. **indicativu**, t. **benidore**

apo / as / at / aus / ais / ant a èssere

modu **congiuntivu**, tempus **presente**

<i>sia</i>	<i>sias</i>	<i>siat</i>	<i>siaus</i>	<i>siais</i>	<i>siant</i>
------------	-------------	-------------	--------------	--------------	--------------

m. congiuntivu, t. passadu

sia / sias / siat / siaus / siais/ siant istau/istaos/istada/istadas

modu cundizionale, tempus presente

pia / pias / piat / piaus / piais / piant a èssere

modu cundizionale, t. passau

pia / pias / piat / piaus / piais / piant a èssere istau/istaos/istada/istadas

modu imperativu, tempus presente

--- *sias!* *siat!* *siaus!* *siais!* *siant!*

infiniu *àere*, participiu passau *tentu*, gerúndiu *aendho*

modu indicativu, tempus presente

1	2	3	4	5	6
<i>apo</i>	<i>as</i>	<i>at</i>	<i>aus</i>	<i>ais</i>	<i>ant</i>

m. indicativu, t. passadu

apo / as / at / aus / ais / ant tentu

m. indicativu, t. imperfetu

(tenia tenias teniat teniaus teniais teniant)

m. indicativu, t. prus che passadu

ia / ias / iat / iaus / iais / iant tentu

m. indicativu, t. benidore

apo / as / at / aus / ais / ant a àere

modu congiuntivu, tempus presente

apa apas apat apaus apais apant

m. congiuntivu, t. passadu

apa / apas / apat / apaus / apais/ apant tentu

modu cundizionale, tempus presente

pia / pias / piat / piaus / piais / piant a àere

modu cundizionale, t. passau

pia / pias / piat / piaus / piais / piant a àere tentu

1^ coniug.: **-are:**

infiniu: *cantare*, participiu passau: *cantau* (intr. *andhau/-ada*, *andhaos/-adas*),

gerúndiu: *cantandho*

modu **indicativu**, tempus **presente**

1	2	3	4	5	6
<i>canto</i>	<i>cantas</i>	<i>cantat</i>	<i>cantaus</i>	<i>cantais</i>	<i>cantant</i>

m. **indicativu**, t. **passadu**

apo / as / at / aus / ais / ant cantau

seo / ses / est / seus / seis / funt / andhau/-ada/-aos/-adas

m. **indicativu**, t. **imperfetu**

cantao/aia/aio cantàs cantàt/aiat cantaiiaus cantaiais cantànt/aiant

m. **indicativu**, t. **prus che passadu**

ia / ias / iat / iaus / iais / iant cantau

fui / fust / fut / fustis / fustis / furint andhau/ -ada/ -aos / -adas

m. **indicativu**, t. **benidore**

apo / as / at / aus / ais / ant a cantare

a andhare

modu **congiuntivu**, tempus **presente**

<i>cante</i>	<i>cantes</i>	<i>cantet</i>	<i>canteus</i>	<i>canteis</i>	<i>cantent</i>
--------------	---------------	---------------	----------------	----------------	----------------

m. **congiuntivu**, t. **passadu**

apa / apas / apat / apaus / apais/ apant cantau

sia / sias / siat / siaus / siais / siant andhau/ -ada/ -aos / -adas

modu **cundizionale**, tempus **presente**

pia / pias / piat / piaus / piais / piant a cantare

a andhare

modu **cundizionale**, t. **passau**

pia / pias / piat / piaus / piais / piant a àere cantau

a èssere andhau/-ada/-aos/-adas

modu **imperativu**, tempus **presente**

---	<i>canta!</i>	<i>cantet!</i>	<i>canteus!</i>	<i>cantae!</i>	<i>cantent!</i>
	<i>bae!</i>	<i>andhet!</i>	<i>andheus</i>	<i>baie!</i>	<i>andhent!</i>

2[^] coniug.: -ere:infiniu: *tèssere*, participiu passau: *téssiu/-ia*, gerúndiu: *tessendho*modu **indicativu**, tempus **presente**

1	2	3	4	5	6
<i>tesso</i>	<i>tesses</i>	<i>tesset</i>	<i>tesseus</i>	<i>tesseis</i>	<i>tessent</i>

m. **indicativu**, t. **passadu***apo / as / at / aus / ais / ant téssiu*m. **indicativu**, t. **imperfetu**

<i>tessia</i>	<i>tessias</i>	<i>tessiat</i>	<i>tessiaus</i>	<i>tessiais</i>	<i>tessiant</i>
---------------	----------------	----------------	-----------------	-----------------	-----------------

m. **indicativu**, t. **prus che passadu***ia / ias / iat / iaus / iais / iant téssiu*m. **indicativu**, t. **benidore***apo / as / at / aus / ais / ant a tèssere*modu **congiuntivu**, tempus **presente**

<i>tessa</i>	<i>tessas</i>	<i>tessat</i>	<i>tessiaus</i>	<i>tessiais</i>	<i>tessant</i>
--------------	---------------	---------------	-----------------	-----------------	----------------

m. **congiuntivu**, t. **passadu***apa / apas / apat / apaus / apais/ apant téssiu*modu **cundizionale**, tempus **presente***pia / pias / piat / piaus / piais / piant a tèssere*modu **cundizionale**, t. **passau***pia / pias / piat / piaus / piais / piant a àere téssiu*modu **imperativu**, tempus **presente**

---	<i>tesse!</i>	<i>tessat!</i>	<i>tessiaus!</i>	<i>tessie!</i>	<i>tessant!</i>
-----	---------------	----------------	------------------	----------------	-----------------

3[^] coniug.: -ire:infiniu: *sighire*, participiu passau: *sighiu/-ia*, gerúndiu: *sighindho*modu **indicativu**, tempus **presente**

1	2	3	4	5	6
<i>sigo</i>	<i>sighis</i>	<i>sighit</i>	<i>sigheus</i>	<i>sigheis</i>	<i>sighint</i>

m. **indicativu**, t. **passadu***apo / as / at / aus / ais / ant sighiu*m. **indicativu**, t. **imperfetu**

<i>sighia</i>	<i>sighias</i>	<i>sighiat</i>	<i>sighiaus/iaiaus</i>	<i>sighiais</i>	<i>sighiant</i>
---------------	----------------	----------------	------------------------	-----------------	-----------------

m. **indicativu**, t. **prus che passadu***ia / ias / iat / iaus / iais / iant sighiu*m. **indicativu**, t. **benidore***apo / as / at / aus / ais / ant a sighire*modu **coniuntivu**, tempus **presente***siga sigas sigat sighiaus sighiais sigant*m. **coniuntivu**, t. **passadu***apa / apas / apat / apaus / apais / apant sighiu*modu **cundizionale**, tempus **presente***pia / pias / piat / piaus / piais / piant a sighire*modu **cundizionale**, t. **passau***pia / pias / piat / piaus / piais / piant a àere sighiu*modu **imperativu**, tempus **presente***--- sighi! sigat! sighiaus! sighie! sigant!***Sardu e àteru****Is àteras limbas in Sardínnia**

In Sardínnia, est cosa connota, no totu sa gente foedhat sa limba sarda: in Salighera si foedhat su **catalanu**, in Carloforte e Calaseta si foedhat su **tabbarchinu**, Tàtari, Portudurres e agiummai totu sa Cadhura foedhant una limba chi, a giare cura a su léssicu (semàntica e cultura) est agiummai solu sardu, ma sa grammàtica tirat a s'italianu e po cussu no funti de cunsiderare propiamente limba sarda e chi si distinghet in **tataresu/cadhuresu**. Ma che a totu is àteros Sardos tenent sa matessi dinnidade e tenent is matessi deretos e doveres.

Tandho cheret chi sa limba issoro in logu issoro siat legale e arreconnota che a su sardu etotu; e a sa matessi manera sa variante de s'A.generale de sa Sardínnia depet èssere su sardu chi cussos depent connòschere.

Depet èssere ladinu chi s'Amministratzione depet àere un'ufíciu apostadamente fatu po rèndhere custu raportu possíbbile e útile, giustu e arrespetosu, gasi comente sa gente de totu custas foedhadas depent connòschere e arrespetare su sardu.

Su chi pigaus de àteras limbas

Si pentzat sèmpere a totu su chi oe in die podet bènnere de is àteras limbas, ca totu is limbas, comente faent is cristianos, si atóbiant e si giaent s'una a s'àtera calecuna cosa. Pigaus o no pigaus de is àteras limbas? Sa dimandha agiummai mancu si depiat fàere, ma est méngius a dha fàere. Po arrespòndhere chi eja, ca tocat a pigare. Tocat a pigare su chi si serbit, ma apustis chi eus connotu su chi in sardu etotu teneus, chi est sa prima cosa chi depeus fàere a presse.

Si un'inditu si podet giare po pigare naraus in manera unitària foedhos de àteras limbas est de dhos furriare in calecunu piessignu a comente faent in sardu, chentza ndhe fàere una tradutzione, abbaidandho a sa foedhada de Mesania po dhos addatare a su sardu. Sa chistione pertocat a pruspare su léssicu iscientíficu, postu chi po totu is àteros bisòngios de su foedhare comunu su sardu belle e pagu tenet de si fàere imprestare.

Su Comitau

Abbia a unu sardu comunu